

Nr 205.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom m. m.; given Stockholms slott den 20 mars 1925.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom; och

2) lag om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

GUSTAF.

Torsten Nothin.

Förslag
till
Lag
angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Bolag eller förening må ej i andra fall än nedan stadgas förvärva fast egendom å landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda området. Lika med stad anses köping eller annan ort, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas.

2 §.

Vad i denna lag stadgas angående inskränkning i bolags eller förenings rätt att förvärva fast egendom har ej avseende å förvärv, som sker omedelbart på grund av stadgande i lag eller jämlikt Konungens medgivande till expropriation, ej heller å förvärv av järnväg.

3 §.

Bolag eller förening må förvärva fastighet, som i den ordning 5 § stadgar prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt eller utgöra stenbrott, grus- eller lertag, torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet.

Prövning, varom nu sagts, åligger Konungens befallningshavande i det län, där fastigheten är belägen.

Sedan fastighet förklarats vara av den beskaffenhet, att bolag eller förening, efter vad nu sagts, må förvärva den, vare det gällande även vid framtida överlåtelser av fastigheten eller del därav.

4 §.

Konungen äger giva bolag eller förening tillstånd att förvärva fastighet av annan beskaffenhet än i 3 § sägs i fall,

1. *att* fastigheten vid tiden för denna lags trädande i kraft ägdes av bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet;

2. *att* fastigheten utgör sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt förelig-

gande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av hemmanet skall äga för drivande av självständigt jordbruk nödig skogstillgång och icke heller vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägna sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kunna sammanläggas med förutvarande jordbruk, dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas, om hemmanet undergått ägostyckning utan iakttagande av vad i 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 1) om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning är för där avsedda fall stadgat; skolande vad sålunda förvärfvas från hemmanet avskiljas genom jordavsöndring;

3. att fastighetens förvärvande kan antagas för bolaget eller föreningen såsom innehavare av angränsande fastighet äga avsevärd betydelse med hänsyn till jordbrukets utveckling eller skogsvårdens främjande, dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas, om jordbruket å fastighet, varifrån förvärvet göres, därigenom skulle bringas att upphöra eller märkligen försvagas;

4. att med fastighetens förvärvande är avsett att åt arbetare eller andra hos bolaget eller föreningen anställda personer bereda bostäder eller att genom idkande av jordbruk tillgodose sådana personers behov av livsfrönödenheter eller jordbruksprodukter; eller

5. att med fastighetens förvärvande är avsett att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk.

Prövas eljest i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag eller förening böra medgivas rätt att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, äger Konungen giva tillstånd därtill.

5 §.

Äskas sådan prövning, som i 3 § sägs, eller vill bolag eller förening jämlikt 4 § söka Konungens tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen ingivas till Konungens befallningshavande inom tre månader från det fånget skedde. Försittes den tid, eller prövas fastigheten icke vara sådan, som i 3 § sägs, och varder ej heller, där Konungens tillstånd sökes, sådant beviljat, vare fånget ogillt.

Sökes Konungens tillstånd, åligger Konungens befallningshavande, såframt ej förvärvet godkännes enligt 3 §, att insända handlingarna jämte eget utlåtande till Konungen. Innan utlåtande avgives, skall Konungens befallningshavande, där det ej av särskild anledning finnes icke vara erforderligt, över ansökningen höra nämnd eller myndighet, som kan antagas äga kännedom om förhållandena, såsom hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller egna-hemsnämnd och kommunalnämnd eller annan kommunal myndighet.

Över Konungens befallningshavandes beslut i ärende, som nu sagts, må klagan föras i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

Närmare föreskrifter rörande den utredning, som må erfordras för prövning i ärende, som nu sagts, meddelas av Konungen.

Är i enlighet med vad ovan sagts frågan om bolags eller förenings rätt att förvärva fast egendom ännu ej avgjord, skall beträffande lagfart anses möta sådant hinder, som avses i 10 § förordningen den 16 juni 1875 om lagfart å fång till fast egendom.

6 §.

Medelst inrop å exekutiv auktion äger bolag eller förening förvärva fast egendom utan avseende å dess beskaffenhet.

7 §.

Fast egendom, som förvärvats enligt vad i 6 § sägs, skall åter avyttras inom sådan tid, att lagfart å fånget kan sökas, förrän tre år förflutit från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft, därest ej dessförinnan antingen egendomen prövats vara av beskaffenhet, som i 3 § sägs, eller inroparen erhållit Konungens tillstånd att behålla egendomen. Har sagda tid av tre år tilländalupit och visas ej, att dessförinnan egendomen prövats vara av beskaffenhet, som i 3 § sägs, eller att inroparen erhållit Konungens tillstånd att behålla egendomen, då skall, om ej av lagfartsprotokollet framgår, att egendomen är avyttrad, Konungens befallningshavande, med iakttagande av vad i 9 § stadgas, förordna, att egendomen skall säljas å offentlig auktion efter vad nedan sägs. Å sådan auktion må egendomen ej åter inropas av samma köpare. Om vad sålunda stadgats skall erinran införas i det köpebrev, som utfärdas i anledning av den exekutiva auktionen.

Av Konungens befallningshavande meddelat förordnande, som nu är nämnt, vare gällande, ändå att egendomen finnes hava varit av inroparen avyttrad eller sedermera avyttras. I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som hade enligt 28 § utsökningslagen meddelats förordnande om egendomens försäljning till gäldande av fordran, som däri äger bästa förmånsrätt; och skall försäljning ske, ändå att innehavaren av den fordran sådant bestrider. Vad i fråga om fast egendoms försäljning och köpskillingens fördelning nämnda lag stadgar beträffande gäldenären skall i ärende, som nu sägs, lämpas till egendomens ägare, och skall denne vara pliktig att betala kostnad, som ej kan i enlighet med 198 § utsökningslagen gäldas ur den försålda egendomen.

8 §.

Har inrop av fast egendom, varom i 6 § sägs, skett för skyddande av någon inroparens fordran eller rättighet, varför egendomen häftar på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, och visas sannolika skäl, att egendomen ej kunnat av inroparen utan förlust avyttras, äge Konungen på där-om gjord ansökan medgiva anstånd med egendomens avyttrande efter ty skäligt prövas.

9 §.

Ansökan enligt 7 eller 8 § om tillstånd att behålla inropad fast egendom eller om anstånd med sådan egendoms avyttrande skall sist inom tre år från det den

exekutiva auktionen vunnit laga kraft ingivas till Konungens befallningshavande, som med eget utlåtande överlämnar den till Konungen; och skall med förordnande, som enligt 7 § ankommer på Konungens befallningshavande, anstå till dess ansöknings av Konungen prövats.

10 §.

Med bolag avses i denna lag icke enkelt bolag eller bolag, som driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse.

Med förening avses i denna lag allenast ekonomisk förening, vilken icke driver rörelse, som nyss sagts.

11 §.

Vad utöver bestämmelserna i denna lag är om bolags eller förenings förvärv av fast egendom stadgat skall fortfarande gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1925, från och med vilken dag lagen den 4 maj 1906 (nr 21 s. 1) angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom skall upphöra att gälla.

I fråga om bolags eller förenings förvärv av fast egendom, vilket skett före denna lags trädande i kraft, skall i varje särskilt fall tillämpas vad dittills gällande lag därom innehåller.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 (nr 41 s. 1) om
hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Härigenom förordnas, att 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring skall erhålla följande ändrade lydelse:

22 §.

Åstundar innehavare av hemman, varifrån avsöndring får ske, i annat fall än som avses i 4 § första stycket andra punkten i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, att från hemmanet för alltid avsöndra mark, som, ensam eller tillsammans med vad redan kan vara från hemmanet för alltid avsöndrat, utgör mera än vad i 20 § 1 mom. sägs, ankomme på Konungens befallningshavande att, där omständigheterna därtill föranleda, sådant tillåta. Särskilt må vad i sistnämnda lagrum stadgas beträffande Stockholms, Uppsala, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län icke utgöra hinder för sådant tillstånd, där avsöndringen erfordras för egna-hemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1925.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 februari 1925.

Närvarande:

Statsministern SANDLER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden OLSSON, NOTHIN, HANSSON, LINDERS, LARSSON, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anför chefen för justitiedepartementet, statsrådet Nothin:

»Genom lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom infördes för handelsbolag, aktiebolag och ekonomiska föreningar förbud mot fritt förvärv av fast egendom å landet inom ett område, vilket ursprungligen utgjordes av Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt vissa delar av Kopparbergs län och vissa inom Hälsingland belägna socknar av Gävleborgs län (1 §). Förbudet avser förvärv av odlad eller odlingsbar mark samt stödskog. För bestämmande av begreppen stödskog och odlingsområde lämnar lagen utförliga föreskrifter, innefattande i fråga om stödskog olika regler för särskilda län eller delar av län (3 §). Under förbudet faller icke sådan fastighet, som äger sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen är avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt, eller utgör stenbrott, grus- eller lertag, torvmosse, vattenfall, fiske eller dylikt (2 §). Förvärv, som alltså icke omfattas av förbudet, blir dock giltigt först sedan vederbörande länsstyrelse efter prövning funnit fastigheten vara av sålunda angiven beskaffenhet (2, 3 och 5 §§). Har länsstyrelsen en gång förklarat fastighet vara av denna beskaffenhet, gäller detta även vid framtida överlåtelse av fastigheten eller del därav (5 §). Fastighet, som redan vid lagens ikraftträdande tillhörde bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet, får utan avseende å markens beskaffenhet fritt förvärvas (7 §). I övrigt äger Kungl. Maj:t, där i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag eller förening finnes böra medgivas rätt att förvärva fastighet av annan beskaffenhet än som faller under länsstyrelsens prövning, att giva tillstånd därtill (4 §). Bolag och föreningar äga att å exekutiv auktion inropa fastighet, även om däri ingår mark, som icke får fritt förvärvas (6 §). I dylikt fall måste dock sökas tillstånd för bolaget eller föreningen att behålla fastigheten. Erhålles ej sådant tillstånd, skall fastigheten försälgas, eventuellt i exekutiv ordning genom länsstyrelsens försorg, utan rätt för samma bolag eller förening att ånyo inropa fastigheten.

Lagen den 4 maj 1906 ang. förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom.

Såväl i samband med lagens antagande som under de närmast därefter följande riksdagarna framställdes vissa förslag om ändringar i förbudslagen och till-

lägg till densamma i syfte att åt denna lagstiftning bereda en större effektivitet bl. a. genom att göra även enskilda skogsspekulanter jordförvärv beroende av koncession och att förhindra lagens kringgående genom bulvanköp. Dessa framställningar ledde dock icke till någon riksdagens åtgärd. Kungl. Maj:t uppdrog emellertid sedermera den 30 december 1911 åt landshövdingen Johan Widén att verkställa utredning angående förbudslagens verkningar i olika hänseenden. och detta uppdrag fullgjordes genom avlämnande den 16 juni 1913 av ett betänkande i ämnet.

Sedan lagen år 1911 undergått den förändring, att den förklarats skola avse även andra föreningar än sådana för ekonomisk verksamhet, och lagen alltså erhållit giltighet jämväl för ideella föreningar, utsträcktes dess tillämplighetsområde år 1912 till återstående delar av Hälsingland och år 1917 till Värmlands län.

Redan året efter förbudslagens antagande hade i riksdagen framförts förslag om utredning angående behovet av denna lagstiftnings utsträckande till att gälla även landets mellersta och södra delar. Motioner i samma syfte förelågo jämväl vid 1908—1911 års riksdagar, men ledde på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut icke till någon riksdagens åtgärd. Frågan upptogs av Kungl. Maj:t den 30 december 1911, då åt särskilda sakkunniga uppdrogs att verkställa utredning rörande omfattningen av bolags jordförvärv i mellersta och södra delarna av riket samt att undersöka, i vad mån berörda jordförvärv i olika avseenden kunde anses verka avsevärt till men för jordbrukets utveckling och Ortsbefolkningens berättigade intressen. Denna utredning, vilken skulle avse även enskilda personers jordinnehav i den mån sådant kunde anses ägnat att medföra verkningar av nyss angiven art, hade givit till resultat två särskilda betänkanden (1913 och 1915) angående jordförhållandena i Värmlands län, då Kungl. Maj:t i början av 1916 bestämde, att med fullföljande av jordundersökningens arbete skulle tillsvidare anstå. Vid 1917 och 1918 års riksdagar väcktes motioner om undersökningens fortsättande beträffande återstående delar av landet — i fråga om Värmlands län vanns, såsom förut nämnts, en lösning genom 1917 års lagändring — men dessa förslag strandade på första kamrarnas avslag. Ett nytt initiativ till fortsatt arbete i frågan utgick emellertid från Kungl. Maj:t genom beslut den 29 november 1918 om den s. k. jordkommissionens tillsättande. Kommissionen erhöll samma uppdrag som förut 1911 års sakkunniga, men vidare angavs kommissionens uppgift såsom en utredning angående de medel, vilka över huvud kunde befinnas lämpliga och erforderliga för att bevara jorden i den verkligt jordbruksidkande befolkningens hand.

Jordkommissionen avlämnade den 28 januari 1920 betänkande med förslag till lag angående inskränkning för viss tid i bolags och förenings rätt att förvärva fast egendom i södra och mellersta Sverige. I betänkandet framhölls, att kommissionen funnit det vara en angelägenhet av största vikt, att en lagstiftning, motsvarande den norrländska förbudslagstiftningen, utan dröjsmål komme till stånd för södra och mellersta Sverige, men att kommissionen ansett lämpligast att, innan kommissionen hunnit fatta definitiv ståndpunkt i fråga

om en koncessionslagstiftning även för enskilda personer, förstnämnda lagstiftning erhöles endast provisorisk giltighet. Över detta förslag inhämtades utlåtanden från överståthållarämbetet och länsstyrelserna i samtliga län med undantag av Värmlands, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, varjämte Sveriges skogsägareförbund inkom med yttrande över förslaget. Efter det lagrådet avgivit utlåtande och därefter yttrande inkommit från Sveriges Industriförbund m. fl. sammanslutningar, beslöt Kungl. Maj:t den 11 juni 1920, att då med hänsyn till den framskridna tidpunkten det icke kunde ifrågakomma att till nämnda års riksdag avlåta proposition i ämnet och då förslaget äsyftade en provisorisk lagstiftning samt kommissionen inom den närmaste tiden komme att ånyo upptaga frågan för avgivande av definitivt förslag i ämnet, det förevarande lagförslaget skulle med utdrag av statsrådsprotokollet återställas till jordkommissionen.¹

Vid 1921 års riksdag framställde motionärer i båda kamrarna (I: 86 av hr C. A. Lindhagen och II: 122 av hr C. G. Olsson i Golvvasta) yrkanden om vissa lagstiftningsåtgärder till förekommande av bondejords övergång i främmande händer. Med anledning av motionerna hemställde andra lagutskottet i utlåtande nr 22, att riksdagen måtte för sin del antaga förslag till lag angående förbud i vissa fall för bolag och ekonomisk förening att förvärva fast egendom. Denna hemställan bifölls av första kammaren med 48 röster mot 34 och av andra kammaren med 106 röster mot 56; minoriteten röstade för avslag. Sedan lagrådets utlåtande inhämtats över förslaget, utfärdades den 20 maj 1921 i enlighet med riksdagens beslut lag i ämnet. Denna lag, vilken erhöles giltighet för tiden till den 1 juli 1922, har därefter på förslag av Kungl. Maj:t under vart och ett av de följande åren förklarats skola gälla under ytterligare ett år. Senast har giltighetstiden sålunda fastställts till den 1 juli 1925.

Genom 1921 års lag utsträcktes tillämpningen av 1906 års lag till de delar av riket, för vilka sistnämnda lag då ännu icke gällde. Dock gjordes härvid i fråga om dessa landsdelar avvikelser från 1906 års lag så till vida, att förbudet mot jordförvärf icke skall avse andra föreningar än ekonomiska samt att bestämmelsen i 3 § om rätt för bolag och förening att förvärva sådan avrösningsjord med impedimenter, vilken icke är att hänföra till stödsog eller odlingsområde, icke skall gälla.

I syfte att ställa utländska rättssubjekts fastighetsförvärf inom landet under kontroll tillkom lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag. Huvudregeln är, att utländskt rättssubjekt samt svenskt handelsbolag med utländsk bolagsman, svenskt aktiebolag, vars aktiebrev äro ställda till innehavaren, och svensk ekonomisk förening icke äga här i riket utan Kungl. Maj:ts för särskilt fall givna tillstånd förvärva fast egendom eller gruva. Samma inskränkning i förvärfvätten gäller för aktiebolag, vars aktier skola vara ställda till viss man, där ej bolaget i bolagsordningen intagit förbehåll, som innefattar viss

Lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag.

¹ Ang. detta lagförslag och däröver avgivna yttranden se Jordkommissionens betänkande del I sid. 149—170 samt särskilda publikationer, tryckta 1920.

garanti för att endast en mindre del av aktierna kan förvärfvas av sådant rätts-
subjekt, som enligt lagen icke kan fritt förvärva fast egendom. Såsom undan-
tag från lagens stadganden gäller, att svenskt bolag eller svensk förening äger,
efter prövning av vederbörande länsstyrelse, förvärva sådant område, som kan
vara erforderligt för bolagets eller föreningens verksamhet, såsom hus, tomt,
upplagsplats, mindre stenbrott, vattenfall, torvmosse m. m. I övrigt innehåller
lagen förbud mot överlåtelse av aktier i vissa bolag till sådant rättssubjekt, som
endast med Kungl. Maj:ts tillstånd äger förvärva fast egendom, samt regler an-
gående inrop av fast egendom å exekutiv auktion och förutsättningarna för så-
lunda inropad egendoms förvärvande, vilka sistnämnda regler väsentligen över-
ensstämma med motsvarande bestämmelser i 1906 års lag. Från lagens tillämp-
ning äro undantagna förvärv genom bodelning, arv och testamente samt förvärv,
som göras av vissa särskilt angivna svenska bolag och ekonomiska föreningar,
bl. a. banker, försäkringsinrättningar, bolag eller föreningar, som erhållit lån
från egnahems-länefonden, och vissa kooperativa föreningar.

Jordkom-
missionens
förslag den
15 december
1921.

Jordkommissionen avlämnade den 15 december 1921 ett såsom del I betecknat
betänkande med förslag till *lag med bestämmelser angående rätt att förvärva och
besitta fast egendom*. I särskilda betänkan (delar II och III) meddelades
resultaten av en statistisk utredning rörande statens, kommuners, menigheters,
stiftelsers, allmänna inrättnings, bolags, ekonomiska föreningars och större
enskilda jordägares jordinnehav samt av en hos ortsmyndigheter och ordsbefolk-
ning verkställd enquête rörande försäljning av jordbruksfastigheter under de
senaste årtiondena m. m.

Lagförslagets huvudsakliga innehåll framgår av följande däri införda under-
rubriker: 1) om utlänningars samt svenska handelsbolags, aktiebolags och ekono-
miska föreningars förvärv av fast egendom, 2) om tillstånd i vissa fall för
svenska medborgare att besitta fastighet, 3) om förbud att i fråga om ägande-
rätt till fastighet vara bulvan för annan, 4) om förbud i vissa fall mot avver-
kning av skog och bortförande av stråfoder, 5) gemensamma bestämmelser, och
6) om lagens ikraftträdande och förhållande till äldre lag. Med förslagets be-
stämmelser i *första* avdelningen avsågs att helt ersätta 1906 års förbuds-
lag, definitivt utsträckt till hela landet i delvis skärpt form, samt i väsentlig
mån även 1916 års lag om utlänningars rättsförvärv. Sistnämnda lag skulle
dock bibehållas i gällande kraft, såvitt den avser annat förvärv än av fast egen-
dom. Genom de i *andra* avdelningen upptagna bestämmelserna skulle stadgas
koncession såsom villkor i viss utsträckning även för enskilda svenska med-
borgares förvärv av fastighet. I detta avseende innehåller förslaget den all-
männa regel, att svensk medborgare, som genom köp, byte eller gåva förvärvat
fastighet å landet, skulle vara pliktig att inom tre månader från tillträdesdagen,
dock sist inom ett år från det förvärvet skedde, på ett stadigvarande sätt bosätta
sig på fastigheten och att under fem år i följd från tillträdesdagen vara där
sålunda bosatt. Den, som utan iakttagande härav ville behålla fastigheten,
skulle icke vara därtill berättigad utan tillstånd av vederbörande länsstyrelse.
Med föreskrifterna i *tredje* avdelningen åsyftades att komplettera förbudet mot

fastighetsförvärv med en bulvanlagstiftning, riktad mot förbudets kringgående genom att någon, som icke ägt att utan tillstånd förvärva fastighet eller utan bosättning eller särskilt tillstånd besitta densamma, med begivande av den, som rättsligen framstår såsom ägare, råder över fastigheten såsom vore han ägare av densamma. Bestämmelserna i fjärde avdelningen innefattade förbud för utlänning eller svenskt bolag eller svensk förening, som i fråga om fastighetsförvärv skulle vara underkastad lagen, att å fastigheten avverka skog annorledes än för dess oundgängliga husbehov eller att därifrån bortföra stråfoder, förrän tillstånd erhållits till förvärvet. I fråga om enskild person, som vore underkastad skyldighet att bosätta sig å fastigheten, skulle enahanda förbud gälla, intill dess bosättning ägt rum.

Vid betänkandet voro, med avseende å frågan om bolags och föreningars fastighetsförvärv, fogade särskilda yttranden av herrar Jansson i Edsbäcken och Olsson i Kullenbergstorp (sid. 311), Lindhagen (sid. 315), Olsson i Kullenbergstorp och Wohlin (sid. 370) samt Wohlin (sid. 371).

Över jordkommissionens ifrågavarande förslag avgåvos under år 1922 utlåtanden av överståthållarämbetet, länsstyrelserna, lantbruksstyrelsen, lantbruksakademien och hushållningssällskapen, varjämte yttranden inkommo från Sveriges allmänna lantbrukssällskap, Sveriges Skogsägareförbund, Sveriges Industriförbund, Styrelsen för Sveriges Allmänna Hypoteksbank, Järnkontoret, Svenska Bankföreningen och styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare. I dessa yttranden ägnades övervägande uppmärksamhet åt kommissionens förslag att även enskilda personer skulle i viss utsträckning vara underkastade koncession såsom villkor för fastighetsförvärv. Förslaget blev i denna del föremål för ett så gott som enhälligt avstyrkande; endast länsstyrelserna i Malmöhus och Västerbottens län förklarade sig icke härutinnan hava någon erinran mot förslaget, sistnämnda myndighet dock med den anmärkning, att vid den praktiska tillämpningen åtskilliga svårigheter syntes vara att befara. I fråga om juridiska personers fastighetsförvärv utgjorde yttrandena i ett flertal fall knappast uttryck för en bestämd ståndpunkt. Från vissa håll uttalades sålunda, att mot en dylik för hela landet gällande lagstiftning icke kunde göras någon principiell invändning, men att det föreliggande förslaget i fråga om åtskilliga speciella bestämmelser av stor vikt borde undergå ändring. Därjämte framhölls i åtskilliga utlåtanden såsom tvivelaktigt, huruvida den dåvarande tidpunkten vore lämplig för genomförande av en dylik lagstiftning. Av de myndigheter och korporationer, vilka bestämt avstyrkt förslaget, anfördes ytterligare, att juridiska personers fastighetsförvärv i södra och mellersta Sverige icke nått den omfattning, att en definitiv lagstiftning av föreslagen innebörd vore av behovet påkallad. Skälen för avstyrkande av förslaget framhöllos med särskild utförlighet av Sveriges Skogsägareförbund och Sveriges Industriförbund.

Då Kungl. Maj:t till 1922 års riksdag avlät proposition angående förlängning av giltighetstiden för 1921 års provisoriska lag, hade densamma varit i gällande kraft under föga mer än ett halvt år, och yttranden hade därför icke infordrats från vederbörande myndigheter. Under år 1922 avgavs yttrande i

*Yttranden
i frågan
1922--1924.*

ämnet av jordkommissionen, och under år 1923 anmodades länsstyrelserna i de län, vilka avsågos i nyssnämnda lag, att inkomma med yttrande i fråga om behovet och lämpligheten av lagens fortsatta prolongation. Beträffande innehållet av nu nämnda yttranden tillåter jag mig hänvisa till de redogörelser, som lämnats i propositionerna nr 43 till 1923 års riksdag och nr 23 till 1924 års riksdag.

I skrivelse den 13 augusti 1924 anmodade min företrädare i ämbetet överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen, att — då fråga föreläge om ersättande av nuvarande provisoriskt gällande bestämmelser angående förbud i vissa fall för bolag och ekonomisk förening att förvärva fast egendom med en definitiv lagstiftning ävensom om införande av förbud i vissa fall att i fråga om äganderätt till fastighet vara bulvan för annan, och i samband med dylika lagstiftningsåtgärder ändringar tilläventyrs kunde finnas påkallade i lagen den 4 maj 1906 om förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom — till chefen för justitiedepartementet inkomma med yttrande i berörda hänseenden.

Av länsstyrelserna i de län, för vilka denna lagstiftning för närvarande äger endast provisorisk giltighet, hava *länsstyrelserna i Hallands, Älvsborgs, Kopparbergs och Gävleborgs län*, några under framhållande av vissa speciella önskemål, tillstyrkt en definitiv lagstiftning för hela landet i fråga om bolags och föreningars jordförvärv. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har uttalat, att om tiden för en dylik åtgärd nu skulle befinnas vara inne, denna lagstiftning bör anpassas efter de i flera hänseenden olikartade förhållanden, som äro rådande utanför de norrländska landskapen och med dem likställda landsdelar. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har framhållit såsom önskvärt, att den provisoriska lagen ersättes av en definitiv lagstiftning, vilken dock icke borde gälla för större delen av mellersta och södra Sverige utan begränsas till de trakter, som ligga närmast de delar av landet, för vilka 1906 års lag ursprungligen gällde. I samma riktning har uttalat sig *länsstyrelsen i Kronobergs län*, vilken icke funnit någon principiell invändning emot ifrågavarande lagstiftning, men ansett definitiva bestämmelser i ämnet icke böra erhålla tillämpning i de orter, där lagstiftningen icke skulle få någon gagnande uppgift att fylla; förhållandena inom länet syntes icke påkalla ett statsingripande för reglering av fastighets-handeln i förevarande syfte. *Länsstyrelsen i Gotlands län* har anmärkt, att den provisoriska lagen endast i ett fåtal fall vunnit tillämpning i fråga om länet. *Länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs och Västmanlands län* hava, under hänvisning till de inom vederbörande län rådande förhållanden, ansett lagstiftningsåtgärder i förevarande syfte icke vara erforderliga. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* har, med hänsyn till det sätt, varpå bolagen skött sina jordbruksfastigheter, och till den synnerligen ringa omfattning, vari dylika fastighetsförvärv förekomme, ansett en definitiv lagstiftning för länets del vara snarare till skada än till gagn. *Länsstyrelsen i Örebro* har, då den provisoriska lagens verkningsgar ännu icke kunde säkert bedömas, funnit det lämpligare än att nu besluta en definitiv lagstiftning att bereda fortsatt giltighet å den provisoriska lagen

under ännu ett år. Av övriga myndigheter, som uttalat sig i ämnet, har *överståthållarämbetet* avstyrkt varje lagstiftningsåtgärd, och *lantbruksstyrelsen* har, under hänvisning till tidigare uttalande, funnit betänkligheter möta mot ett lagfästade i oförändrat skick av gällande provisoriska bestämmelser, såvitt angår södra delarna av landet.

Vad angår det praktiska behovet av en definitiv lagstiftning för södra och mellersta Sverige vill jag erinra om den utredning, som blivit verkställd av jordkommissionen på grundval av ett omfattande statistiskt material och detaljerade lokala undersökningar. Kommissionen har med ledning härav kommit till det slut, att den provisoriska lagstiftningen bör ersättas av bestämmelser med definitiv giltighet. Då de av kommissionen återopade utredningarna hänföra sig till en tidpunkt, som ligger jämförelsevis nära ikraftträdandet av 1921 års lag, varigenom bolagens jordförvärv blivit i hög grad begränsade, torde förändringar under de följande åren endast i ringa mån kunna inverka på bedömandet. Jag finner mig därför kunna väsentligen hänvisa till de uppgifter, som meddelats i kommissionens publikationer och särskilt till den sammanfattande redogörelse, som lämnats i del I av betänkandet (sid. 78—122). Emellertid torde vissa för frågans belysande särskilt betydelsefulla resultat av kommissionens undersökningar böra här återgivas.

Jordkommissionens utredningar

Enligt den statistiska utredningen funnos åren 1918—1919 inom riket 1,748 bolag och ekonomiska föreningar, vilka ägde jordbruksfastighet, d. v. s. sådan fast egendom, som i beskattningshänseende har denna beteckning. Till bolag och ekonomiska föreningar hänföres då samtliga aktiebolag och kooperativa ekonomiska föreningar samt vidare enskilda banker, sparbanker, kommanditbolag, sjösänkings- och dikningsbolag, försäkringsbolag o. dyl., men däremot icke handelsfirmor och enkla bolag. Inom de delar av landet, där 1906 års lag då ännu icke ägde giltighet, funnos cirka 1,100 dylika jordägande bolag. Inom hela riket ägde bolag och föreningar jordbruksfastighet med en sammanlagd areal av 7,510,000 hektar och ett sammanlagt taxeringsvärde av mer än 942 miljoner kronor. Till jämförelse meddelas, att godsägare — varmed avses enskilda jordägare, vilkas fastigheter omfattade en sammanlagd åkerareal av mer än 100 hektar eller åsatts ett taxeringsvärde av minst 200,000 kronor, ävensom fideikommiss — vid samma tid ägde jordbruksfastighet med sammanlagd areal av 1,769,000 hektar och ett sammanlagt taxeringsvärde av 637,4 miljoner kronor. Övriga enskilda jordägare, däribland alltså hela den egentliga bondeklassen, ägde jordbruksfastighet med en sammanlagd areal av 18,155,000 hektar och ett sammanlagt taxeringsvärde av cirka 3,767 miljoner kronor. Då rikets totala jordareal utgör cirka 41,049,000 hektar, och sammanlagda taxeringsvärdet å all jordbruksfastighet i riket vid utredningens verkställande uppgick till 6,068,8 miljoner kronor, belöpte således å aktiebolag och ekonomiska föreningar 18,3 procent av totalarealen och 15,5 procent av taxeringsvärdet, medan motsvarande procenttal voro för godsägaregruppen 4,3 och 10,5 samt för bondegruppen 44,2 och 62,1. Av rikets hela åkerareal — cirka 3,787,300 hektar — innehade i runt tal bolag och föreningar 220,000 hektar eller 5,8 procent, godsägaregruppen 569,400 hektar¹ eller 15,1 procent och bondegruppen 2,735,000 hektar eller 72,2 procent. Av dessa siffror torde kunna slutas, att bolags och föreningars fastighetsförvärv företrädesvis avse fastigheter med skog.

¹ Enligt annan beräkning 569,800 hektar, jfr motion i första kammaren 1924 nr 87 s. 3.

I fråga om de av jordkommissionen meddelade tabeller, utvisande fördelningen länsvis på olika ägaregrupper av dels totalarealen, dels taxeringsvärdet å jordbruksfastighet och dels åkerarealen, tillåter jag mig hänvisa till betänkandet, del I sid. 80—82. Till de i dessa tabeller meddelade siffror kan, efter jordkommissionen, anmärkas följande.

Den största totalarealen bolagsjord finnes, såsom naturligt är, inom Norrland med dess stora skogsvidder. Men även inom södra och mellersta Sverige har bolags och föreningars jordinnehav blivit betydande inom jämförelsevis många orter. Givetvis företer detta jordinnehav stora olikheter inom de särskilda länen. Under det att detsamma inom de skogfattiga länen är relativt obetydligt i förhållande till övriga jordägares innehav, växer det inom de skogrika länen. Sålunda var 1918—1919 inom Västernorrlands län 40,5 procent, inom Gävleborgs län 37,7 procent, inom Örebro län 36,8 procent, inom Jämtlands län 33,3 procent, inom Värmlands län 32,9 procent samt inom Västmanlands och Kopparbergs län 23 procent av all jord i bolags hand. Inom Uppsala län utgjorde bolagsinnehavet 20,9 procent, inom Västerbottens län 19,2 procent, inom Stockholms län 14,5 procent, inom Östergötlands län 11,6 procent och inom Kronobergs län 10,9 procent. I övriga län uppgick ej bolagsinnehavet till 10 procent.

Jämföres taxeringsvärdena å de olika ägaregruppernas jordinnehav kommer Jämtlands län i första rummet med 36,5 procent. Därefter Västernorrlands län med 36,2 procent och Gävleborgs län med 35,4 procent. I fjärde rummet kom Kopparbergs län med 32,4 procent, därefter följde Värmlands län med 30,7 procent, Örebro län med 23,8 och Västerbottens län med 21,2 procent. Därefter kommo Västmanlands län med 17,1 procent, Stockholms län med 16 procent. Uppsala län med 12,1 procent och Kronobergs län med 12 procent. I övriga län översteg det sammanlagda taxeringsvärdet å bolagsjorden icke 10 procent av taxeringsvärdet å all jord.

I den föregående jämförelsen har medtagits den jord, som äges av staten, kyrkor, kommuner, stiftelser och ideella föreningar. Denna jord utgör en betydande del av rikets landareal, nämligen cirka 13,615,000 hektar eller 33,2 procent.

Av efterföljande tablå framgå de å bolag och ekonomiska föreningar belöpande procenttal i fråga om åker, totalareal och taxeringsvärde, därvid i jämförelsen icke medtagits de i allmän ägo varande jordbruksfastigheter:

L ä n	Åker	Totalareal	Taxeringsvärde	L ä n	Åker	Totalareal	Taxeringsvärde
Stockholms stad	48.1	44.9	63.2	Göteborgs o. Bohus län	1.6	2.3	7.0
Stockholms län	10.6	15.9	17.9	Älvsborgs »	2.8	5.5	7.6
Uppsala »	10.2	24.4	14.5	Skaraborgs »	3.5	6.9	5.9
Södermanlands »	5.9	9.2	7.5	Värmlands »	12.5	34.8	33.1
Östergötlands »	5.4	13.3	8.3	Örebro »	10.7	41.4	26.2
Jönköpings »	4.3	5.5	6.2	Västmanlands »	10.6	26.6	19.6
Kronobergs »	5.6	11.9	13.4	Kopparbergs »	13.2	31.1	37.2
Kalmar »	4.6	6.8	7.9	Gävleborgs »	14.0	42.0	38.9
Gotlands »	3.0	4.9	4.3	Västernorrlands »	11.8	44.3	40.2
Blekinge »	2.5	3.0	5.2	Jämtlands »	9.5	45.6	40.3
Kristianstads »	2.1	3.1	3.4	Västerbottens »	4.1	33.7	29.3
Malmöhus »	4.0	3.6	4.6	Norrbottnens »	2.3	30.9	17.3
Hallands »	0.9	1.3	2.2	Riket	6.2	27.4	17.6

Av all i enskild ägo varande jord ägde således bolag och ekonomiska föreningar 27,4 procent. Sammanlagda taxeringsvärdet härå utgjorde 17,6 pro-

cent av taxeringsvärdet å all enskild egendom. Av hela åkerarealen belöpte å bolag och ekonomiska föreningar 6,2 procent.

Särskilt belysande i fråga om bolags och ekonomiska föreningars jordförvärv är den statistiska utredning, som verkställets härads- och kommunvis. Inom giltighetsområdet för 1921 års lag finnas 218 härad eller därmed likställda områden (skeppslag, bergslag och tingslag). I alla dessa härad utom två (Slättbo härad på Öland och Östra Hisings härad i Göteborgs och Bohus län) ägde under åren 1918—1919 bolag eller ekonomisk förening jordbruksfastighet. Deras jordinnehav omfattade till areal och taxeringsvärde de procentuella andelar av vederbörande härads areal och taxeringsvärde, som framgå av följande sammanställning:

	Areal	Taxeringsvärde
Under 1 %	47 härad	45 härad
1—5 »	76 »	67 »
5—10 »	40 »	49 »
10—20 »	23 »	24 »
20—30 »	9 »	16 »
30—40 »	8 »	7 »
40—50 »	9 »	4 »
50 % och däröver	4 »	4 »
	216 härad	216 härad

Såsom sammanfattning av detaljuppgifterna, till vilka i övrigt hänvisas, må nämnas, att i 53 av nämnda 218 härad bolagsinnehavet överstiger en tiondedel av häradets totalareal; att i 30 av dessa 53 härad bolagsinnehavet översteg 20 % av totalarealen (i 9 härad 20—30 %, i 8 härad 30—40 %, i 9 härad 40—50 % och i 4 härad 50—75 %); samt att inom övriga 165 härad bolagsgruppens innehav i 40 härad ligger mellan 5 och 10 % och i 76 härad mellan 1—5 %, i 47 härad icke uppgår till 1 % och — såsom förut nämnts — helt saknas i 2 härad.

Efter att hava meddelat uppgifter om godsägaregruppens jordinnehav inom nu ifrågakvarande landsdelar yttrar jordkommissionen:

'Inalles finnas i södra och mellersta Sverige 137 härad av 218, i vilka bolags- och godsägaregrupperna, antingen båda eller endera av dem, intaga en mera betydande plats i fråga om jordbesittning.

Beträffande *bondegruppens* jordbesittning är att märka, att densamma omfattar i 7 härad mindre än 25 %, i 42 härad mellan 25 och 50 %, i 25 härad mellan 50 och 60 % samt i områdets övriga 144 härad 60 % och däröver av resp. häraders totalareal. De 74 härad, i vilka gruppens jordinnehav sålunda icke uppgår till 60 % av totalarealen, äro givetvis sådana härad, i vilka antingen bolagsgruppen eller godsägaregruppen eller ock båda dessa grupper äro mera framträdande jordbesittare. I några härad medverkar också samhällsgruppens relativt stora jordbesittning till att pressa ned bondegruppens procentuella innehav. Fördelningen av berörda 74 härad på länen framgår av följande uppställning:

Stockholms	11	Kristianstads	1	Örebro	12
Uppsala	7	Malmöhus	7	Västmanlands	5
Södermanlands	10	Hallands	1	Kopparbergs	1
Östergötlands	13	Älvsborgs	1	Gävleborgs	2
Kalmar	2	Skaraborgs	1		

Beträffande speciellt *bolags- och bondegruppernas inbördes relation* är att märka, hurusom bolagsinnehavet väsentligt överstiger bondegruppens jordbesittning i 11 härad, är ungefär lika stort i 6 härad samt understiger men uppgår till minst ungefär hälften i 10 härad. — — — En liknande *jämförelse*

mellan godsägare- och bondegrupperna ger till resultat, att godsägarnas innehav väsentligt överstiger böndernas jordbesittning i 12 häradar, är ungefär lika stort i 7 häradar samt understiger men uppgår till minst ungefär hälften i 24 häradar. I sammanlagt 43 häradar intager således godsägaregruppen denna mera starka ställning i förhållande till bondegruppen. Dessa häradar utgöras givetvis av dem, i vilka, enligt vad ovan sagts, godsägaregruppen är starkast företrädd. Beträffande båda nu nämnda grupper häradar, å ena sidan 27 häradar och å andra sidan 43 häradar, är dock att märka, att 11 häradar äro gemensamma för båda grupperna och att det således är inalles i endast 59 häradar, som bolags- och godsägaregrupperna, båda eller endera, intaga en synnerligen stark ställning i förhållande till bondegruppen. Dessa 59 häradar sammanfalla i stort sett med de häradar, i vilka, enligt vad ovan anmärkts, bondegruppens jordbesittning icke uppgår till 60 % av häradernas totalareal. Sistnämnda häradar uppgingo visserligen till ett något högre antal, 74, men i det överskjutande antalet häradar medverkar jämväl på ett mera markerat sätt samhällsgruppens jordbesittning att pressa ned bondegruppens innehav.

Såsom av den föregående framställningen torde framgå äro således inom ifrågavarande område häradar med ren bondebygd företrädesvis att finna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län.

Beträffande jordens fördelning på olika ägaregrupper inom de särskilda kommunerna tillåter jag mig hänvisa till den utredning, som härutinnan förekommer i jordkommissionens betänkande del I sid. 92—93 och del II sid. *34—*36.

Kommissionen har även verkställt en utredning om beskaffenheten av de aktiebolag, som äga jordbruksfastighet. Med hänsyn till arten av sin verksamhet hava dessa uppdelats i sju grupper. På en var av dem kommer den procentuella andel i taxeringsvärdet å all till bolagsgruppen hörande jordbruksfastighet, som framgår av följande uppställning:

Trävarubolag	69.0 %
Järn- och metallindustriolag	17.0 »
Sten- och jordindustriolag	2.7 »
Livsmedelsindustriolag	1.6 »
Övriga industriolag	1.4 »
Lantbruks- och fastighetsbolag	7.1 »
Kommunikations- och kraftbolag	1.2 »
	100.0 %

I fråga om dessa bolags fördelning å de olika länen meddelas i del II detaljerade uppgifter. Kommissionen sammanfattar dessa uppgifter på följande sätt:

Givetvis äro *trävarubolagen* starkast företrädda i Norrlandslänen samt i Kopparbergs och Värmlands län. De äro ock mycket framträdande, med länens högsta procenttal, i Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Älvsborgs, Skaraborgs och Örebro län. *Järn- och metallindustriolagen* äro starkast företrädda i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Örebro och Västmanlands län, således i mellersta Sveriges gamla bruksbygder. *Sten- och jordindustriolagen* äro företrädesvis att söka i Gotlands, Kristianstads och Skaraborgs län med deras sedan gammalt bearbetade kalkfyndigheter och stenbrott, men förekomma även talrikt i Kronobergs, Blekinge, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län. I fråga om de till *livsmedelsindustrien* hänförliga bolagen intaga Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län främsta rummet. Till gruppen *övrig industri* hörande bolag (textil-, kemisk-teknisk- och annan industri) förekomma talrikast i Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län. *Lantbruks- och fastighetsbolag* förekomma talrikt i flertalet av södra och mellersta

Sveriges län; deras procentsiffra är länets högsta i Kristianstads, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län. *Kommunikations- och kraftbolagen* hava en särskilt hög procentsiffra i Stockholms, Blekinge, Hallands och Skaraborgs län.'

I fråga om bolagsinnehavets tillväxt under de senaste årtiondena i de syd- och mellansvenska länen yttrar kommissionen:

'Att bolagens innehav av jordbruksfastighet under de senaste årtiondena tillvuxit ganska kraftigt även i mellersta och södra Sverige är ställt utom allt tvivel. Vår statistik lämnar dock för närvarande icke möjlighet att med absoluta arealsiffror angiva denna tillväxt. Man måste härutinnan nöja sig med uppgifter för olika tidpunkter *dels* om taxeringsvärdet å bolagens jordbruksfastighet, *dels* om storleken av det mantal, som belöper på samma fastighet, och *dels* om antalet utjordar och andra icke mantalssatta lägenheter, som ägas av bolag.'

Beträffande de härutinnan lämnade uppgifterna torde få hänvisas till vad kommissionen därom anfört i del I av betänkandet (sid. 95—102).

Den av jordkommissionen under år 1919 verkställda enquäten avsåg förhållandena dels under årtiondena före krisåren och dels under kristidsperioden 1914—1919. Den av kommissionen lämnade framställningen är grundad å besvarade frågeformulär till ett antal av 3,368, vilka utgått till kommunalnämnder, landsfiskaler, hushållningssällskap och deras tjänstemän, odlingsråd, skogsstatens tjänstemän och bolag samt enskilda personer. Föremål för undersökningen hava varit frågorna om jordbruksfastigheters försäljning, under de senaste årtiondena, därvid beaktats ändamålen med försäljningarna, fastigheternas storlek, bondgårdars försvagande genom ägostyckning och jordav-söndring, om orsakerna till jordbruksbefolkningens fastighetsförsäljningar, samt om följderna av fastigheternas övergång till andra än jordbrukare, särskilt med avseende å jordens hävd och skogens skötsel samt ekonomiska och sociala verkningar av bondejordens försäljning i förevarande fall m. m. Beträffande resultaten får jag hänvisa till del III och den sammanfattning, som lämnats i del I (sid. 104—121).

I fråga om bolags och föreningars jordinnehav i södra och mellersta Sverige yttrar jordkommissionen, under hänvisning till omförmälda specialutredningar, följande:

'För jämförelses skull må först i korthet erinras om den situation, som med avseende å bolagens fastighetsinnehav härskade i Norrland vid tiden för norrlandskommitténs utredningsarbete. Enligt tabell I i den Widénska utredningen om den norrländska förbudslagstiftningen omfattade bolagsinnehavet år 1900 i de län och delar av län, varest förbudslagen ursprungligen gällde, en areal av sammanlagt omkring 4.5 milj. hektar eller 30.7 % av all i enskild ägo varande jord. År 1906, då förbudslagen trädde i kraft, hade dessa siffror vuxit betydligt, nämligen till omkring 5.4 milj. hektar, resp. 36.4 %. Beträffande fördelningen på län, fögderier och socknar hänvisas till sagda tabell. Det erinras, att i förbudslagens ursprungliga tillämpningsområde ingingo Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län i deras helhet, av Gävleborgs län sex socknar i Hälsingland samt av Kopparbergs län Ovensiljans, Nedansiljans och Västerdals fögderier samt Svärdsjö och Envikens socknar av Falu fögderi, ävensom vidare att lagen utsträcktes att äga tillämpning från den 10 maj 1912 i det övriga Hälsingland samt från den 3 maj 1917 i hela Värmlands län.

En uträkning med ledning av den statistiska utredning, som innehålles i Del II av kommissionens betänkanden, ger vid handen, att inom det område,

varest förbudslagen före år 1921 icke gällde, d. v. s. hela Götaland, Svealand — med undantag av Värmlands län och vissa delar av Dalarna — samt Gästrikland, bolagsinnehavet år 1918 omfattade en sammanlagd areal av 1.6 milj. hektar eller ett område lika stort som Södermanlands och Östergötlands län tillsammans. Av all inom området i enskild ägo varande jord kom på bolagsinnehavet 13.3 %.

Om man jämför siffrorna för dessa två stora områden, är det visserligen ovedersägligt, att bolagsväldet var och jämväl fortfarande är betydligt starkare inom det norrländska än inom det syd- och mellansvenska området. En jämförelse mellan två så stora områden blir dock i flera hänseenden missvisande. Liksom å ena sidan inom förbudslagens hittillsvarande område ett ganska stort antal socknar och även några härader uppvisa ett jämförelsevis ringa bolagsinnehav, finnes det å andra sidan inom det syd- och mellansvenska området ett mycket stort antal härader och kommuner, i vilka bolagsväldet vuxit till en betydande styrka och vilka väl tåla att i detta hänseende jämföras med norrländska kommuner och härader med ett betydande bolagsinnehav.

I det föregående har under rubriken »Statistisk utredning» med ledning av det statistiska material, som framlägges i Del II av kommissionens betänkanden, lämnats en mera detaljerad redogörelse för bolagsinnehavet inom län, härader och kommuner i södra och mellersta Sverige. Vad *läns-siffrorna* beträffar framgår av sagda redogörelse, att Örebro, Västmanlands, Stockholms och Uppsala län väl kunna ställas vid sidan av vissa av länen inom förbudslagens hittillsvarande område samt att jämväl Södermanlands, Östergötlands och Kronobergs län uppvisa påfallande höga siffror för bolagsinnehavet. De delar av Kopparbergs och Gävleborgs län, i vilka förbudslagen före år 1921 icke gällt, äro beträffande omfattningen av bolagens jordbesittning fullt likställda med övriga delar av samma län. Mera betydande för bolagsväldets utbredning inom södra och mellersta Sverige äro givetvis *härads- och kommun-siffrorna*. En detaljerad redogörelse härutinnan har lämnats i det föregående, vartill hänvisas.

Jordkommissionens motivering för en definitiv lagstiftning.

Efter att hava återgivit ett sammandrag av sistnämnda uppgifter anför kommissionen vidare:

Med nu återgivna siffror för ögonen kan det icke förnekas, att bolagsinnehavet vuxit sig mycket starkt inom rätt många orter i södra och mellersta Sverige. I icke mindre än 53 härader, om hänsyn fästes å arealsiffrorna, och i icke mindre än 55 härader, om man utgår från taxeringsvärdet — vilka härader, såsom av det föregående framgår, icke i allo sammanfalla — omfattade bolagsinnehavet vid tidpunkten 1918—1919 en så betydande andel som 10 % eller mera av resp. härads hela areal eller taxeringsvärde å jordbruksfastighet; och av tabellerna 3, 10 och 12 i Del II kan inhämtas, hurusom ganska många av övriga härader komma nära 10 % gränsen. Att bolagsinnehavet i icke mindre än 413 av områdets lantkommuner skjutit över 10 % gränsen torde icke kunna undgå att väcka farhågor för följderna av en även framdeles obegränsad förvärvs rätt för bolagen. Och att redan nu i mer än en tiondel eller 223 av områdets samtliga lantkommuner bolagsinnehavet omfattar mera än 20 %, i 35 av dessa överskjutit 50 % gränsen samt i 18 är så betydande, att det överstiger 80 %, måste ur synpunkten av det allmänintresse, som ligger däri, att den självägande bondbefolkningen stärkes och utvecklas framstå såsom ett betänkligt och varnande faktum. Härtill kommer, såsom i den statistiska utredningen påpekas, att ett stort antal av kommunerna med över 10 % bolagsinnehav äro att söka inom andra härader än sådana, som beträffande bolags-

innehavet själva kunna uppvisa detta procenttal. Så är särskilt händelsen med många kommuner i södra Sveriges skogsbygder där, såsom framgår av kommissionens i det föregående omförmälda enquete, trävarubolag i stor omfattning uppköpt skogshemman för exploatering av skogstillgångarna.

Frågan huruvida bolagsinnehavet inom ifrågavarande område nått sin högsta utveckling och blivit stationärt eller huruvida det alltjämt utvidgar sig, torde icke möta några vanskligheter att besvara. Omförmälda såväl statistiska utredning som enquete bekräfta, att bolagsinnehavet väsentligt ökats under de senaste årtiondena. Beträffande ökningens storlek, uttryckt i siffror rörande taxeringsvärde, mantal m. m. för olika femårsperioder, hänvisas till vad därtinnan blivit i det föregående under rubriken »Statistisk utredning» anført.

På grund av den utredning, som sålunda förebragts, har kommissionen funnit, att bolagsinnehavet mångenstädes i södra och mellersta Sverige är mer än tillräckligt stort för att uppfordra statsmyndigheten att taga i övervägande, huruvida icke bolagens fria förvärvsrätt därstädes bör begränsas. Visserligen var bolagsväldet i Norrland vid tiden för den norrländska förbudslagens tillkomst i stort sett mera betydande än vad nu är händelsen i övriga delar av landet, men det synes kommissionen uppenbart, att den norrländska förbudslagstiftningen bort genomföras många år tidigare än som skedde. Hade så ägt rum, skulle sannolikt en betydande del av de utav norrlandskommittén till ett antal av 12,000 skattade bondgårdar, som redan år 1900 uppköpts av trävaruindustrien, fortfarande hava besuttits av självägande bönder. Behovet av ett stävjande av den norrländska trävaruindustriens fastighetsförvärv framhölls i riksdagen redan år 1892, men först efter 14 års förlopp kom förbudslagen till stånd. Under tiden utövade de norrländska bolagen en rastlös verksamhet med uppköp av bondhemman. Förefintliga utredningar giva anledning antaga, att dessa köp omfattat inemot hälften av all den jord, som vid förbudslagens ikraftträdande ägdes av dessa bolag. Nu är det visserligen icke antagligt, att en dylik häftig stegring av bolagsinnehavet skulle, med fri förvärvsrätt för bolagen, äga rum i de delar av södra och mellersta Sverige, vilka ännu äro jämförelsevis fria från bolagsbesittningar. Men i och med det att industrien allt mer och mer breder ut sig och vinner fotfäste i olika delar av landet, föreligger alltid en fara, att densamma, och särskilt storindustrien, skall genom ständigt ökade jordförvärv söka skaffa sig den grundval för ekonomisk maktställning, som följer med en omfattande jordbesittning. Och vad speciellt trävarubolagen beträffar har det genom den av kommissionen föranstaltade enqueten bekräftats, att dessa under de senaste årtiondena utvecklats en livlig verksamhet i landets södra skogsbygder och därstädes slagit under sig ett mycket stort antal såväl rena bondhemman som större gårdar. Med gynnsamma konjunkturer på trävarumarknaden föreligger grundad anledning befara, att bondhemmanen i dessa bygder i allt större och större utsträckning så småningom skola övergå i bolagsbesittning. Även under en lågkonjunktur förefinnes i många fall samma fara, i det att kapitalstarka bolag då begagna tillfället att inköpa jordbruksfastigheter för de i följd av depressionen tryckta prisen å dylika fastigheter. Kommissionen kan följaktligen icke finna annat än att faran för den självägande syd- och mellansvenska bondeklassens undergrävande, utan att hava nått den katastrofartade punkt, som i början av 1900-talet förelåg för Norrlands del, dock så tydligt gör sig gällande, att en begränsning av bolagens fria förvärvsrätt nu måste åstadkommas.

Med anledning av den från vissa håll framförda tanken, att utsträckningen av giltighetsområdet för 1906 års lag fortfarande borde ske successivt, yttrar jordkommissionen:

'Från några håll har framkastats den tanken, att liksom man hittills successivt utsträckt den norrländska förbudslagens giltighet till områden, som ursprungligen icke föllo under lagen, nämligen till hela Hälsingland 1912 och till Värmlands län 1917, skulle man nu nöja sig med att giva lagen tillämpning i de delar av södra och mellersta Sverige, där bolagsinnehavet nått en särskilt stor omfattning och framträder mera markerat. Av vad kommissionen här ovan anfört torde framgå, att kommissionen ej kan förorda en sådan anordning. Den skulle mindre väl överensstämma med ifrågavarande lagstiftnings syftemål, som ju är att bevara jordbruksfastigheterna i södra och mellersta Sverige i den jordbruksidkande befolkningens händer, samt innebär, att man icke har något emot, att bondbefolkningen även inom dessa delar av landet till en viss grad försvagas. Norrlandslagstiftningens historia åskådliggör på ett tydligt sätt, huru stor faran är vid dröjsmål i detta lagstiftningsämne. Nu kan man väl invända, att beträffande södra och mellersta Sveriges slättbygder någon särskilt stark stegring av bolagsinnehavet icke ännu ägt rum, och att lagstiftningen skulle kunna undvaras för dessa trakter. Härtill kan genmälas, att lagstiftningen avser framtiden och att ingen kan gå i god för, att om bolagen utestängas från förvärv av skogsbygdernas jordbruksfastigheter, de framdeles icke skulle komma att rikta sina blickar på slättbygdernas egendomar. Och även om så icke skulle komma att ske och lagen följaktligen skulle komma att omfatta trakter, som icke behöfde den, torde lagen i allt fall icke medföra några skadliga verkningar i dessa trakter.

Om man tänker sig en dylik partiell lagstiftning genomförd i praktiken, torde man för övrigt finna, att den ej ter sig vidare tilltalande. Att bestämma giltighetsområdet efter landskaps- eller länsgränser och under lagstiftningen lägga endast de landskap eller län, i vilka för närvarande bolagsbesittningar äro mera jämnt och talrikt förekommande över hela området, kan ej rätt gärna komma i fråga, eftersom i sådant fall ett flertal trakter inom skogsbygdsområden med mycket stor frekvens av bolagsbesittningar skulle falla utanför lagen. Även med en gränsuppdragning härads- eller fögderivis skulle många orter, som behöfde lagen, komma utanför densamma, varjämte det totala giltighetsområdet ej bleve ett sammanhängande helt, utan komme ett härad eller fögderi här och ett härad eller fögderi där att ställas utanför lagen. Att bestämma giltighetsområdet sockenvis torde än mindre kunna sättas i fråga.'

Beträffande tillämpningen av 1921 års lag kan nämnas, att enligt anteckningar, förda i jordbruksdepartementet, Kungl. Maj:t intill den 1 februari 1925 meddelat tillstånd till jordförvärv i 64 fall, under det att tillstånd vägrats i 16 fall. I 15 ärenden har ansökning ej kunnat upptagas till prövning på grund av att tiden för sökande av tillstånd försuttits, eller ock har beslutet haft annat innehåll än bifall eller avslag, såsom att Kungl. Maj:ts tillstånd icke erfordrats för förvärvet och ansökningen därför blivit för prövning och avgörande överlämnad till vederbörande länsstyrelse.

*Departement-
chefen.*

Då giltighetstiden för 1921 års provisoriska lag angående bolags och ekonomiska föreningars jordförvärv i mellersta och södra Sverige, efter den senast under fjolåret bestämda prolongationen, utgår med juni månad detta år, har lagen ägt tillämpning under fyra år. I allmänhet torde, då lagen först antogs, uppfattningen varit den, att inom ganska kort tid, helst redan under näst följande år, ett definitivt avgörande skulle kunna träffas i denna lagstiftningsfråga. Emellertid hade vid nämnda tidpunkt jordkommissionen ännu icke framlagt sitt förslag jämte den omfattande utredning, varpå detsamma är

byggt, och det är därför naturligt, att ett visst uppskov med frågans slutliga prövning kommit att äga rum. Någon anledning att ytterligare upprätthålla den ovisshet, som alltid måste åtfölja ett provisorium i en fråga av denna betydande räckvidd i ekonomiskt och socialt hänseende, synes dock numera icke vara för handen. Den granskning av förslaget, vilken ålegat vederbörande ämbetsmyndigheter, är avslutad, och rådrum har givits till ingående meningsutbyte även inom vidare kretsar rörande de i skilda avseenden ingripande spörsmål, vilka innefattas i förslaget. Vid 1924 års riksdag framhöll andra lagutskottet önskvärdheten av att ståndpunkt snarast måtte kunna tagas till frågan om den norrländska förbudslagens utsträckande. I anslutning härtill ber jag nu få underställa denna fråga Kungl. Maj:ts beprövande.

Då frågan således närmast gäller, huruvida för landet i dess helhet skall slutgiltigt lagfästas det förbud mot fritt förvärv av fast egendom, vilket bolag och föreningar redan under nära tjugu år varit underkastade beträffande rikets nordliga delar, lär det icke vara av nöden att upptaga en förnyad diskussion om de rättsliga och principiella förutsättningarna för en dylik lagstiftningsåtgärd. Härom har under ett tidigare skede stått åtskillig strid, men efter genomförandet av 1906 års lag och de senare företagna utvidgningarna av dess tillämplighetsområde kan från nu antydda synpunkter näppeligen göras någon principiell invändning mot ett fortgående på samma väg.

I fråga om lämpligheten av förbudslagens definitiva utsträckande till återstående delar av mellersta och till södra Sverige intager jag samma ståndpunkt som jordkommissionen. Genom den av kommissionen förebragta utredningen torde på ett åskådligt sätt vara påvisat, att bolag och föreningar inom dessa landsdelar förvärvat jordbruksfastigheter i betydande omfattning. I vissa av de yttranden, som avgivits över kommissionens betänkande, hava riktats anmärkningar mot det bedömande av de faktiska förhållandena, som legat till grund för förslaget, och mot sättet för sammanställande av de statistiska beräkningar, som åberopats till stöd för denna lagstiftningsåtgärd. Knappast har dock härigenom i något väsentligt avseende riktigheten av kommissionens framställning kunnat jävas. Att från skilda utgångspunkter olika uppfattningar skola göra sig gällande i fråga om den rätta tidpunkten för ett ingripande genom lagstiftning, ligger i sakens natur och innebär blott ett upprepande av erfarenheten från tiden närmast före den norrländska förbudslagens tillkomst. De skäl, på vilka motståndet då grundades, hava ånyo framförts vid granskningen av jordkommissionens förslag. Läget är dock numera väsentligen ett annat. Norrlandslagen har ägt tillämpning under tillräckligt lång tid för att dess verkningar skola kunna bedömas. Knappast från något håll lär göras gällande, att lagen medfört de vådor för industriens bestånd och utveckling, vilka framställdes såsom dess givna konsekvenser. Ej heller i andra avseenden torde de farhågor hava besannats, som anknötos till lagens antagande. Ganska allmänt synes numera vara erkänt, att lagen utgjorde ett nödvändigt led i åtgärderna för bevarande av ett självständigt bondejordbruk i Norrland. Visserligen äro med avseende å jordbrukets och industriens ömsesidiga förutsättningar förhållandena väsentligt oli-

ka i Norrland och i de sydligare landsdelarna, och det skulle utan tvivel innebära en överdrift att i allmänhet jämställa bondebefolkningens läge i Norrland under tiden kring sekelskiftet med de i motsvarande hänseende nu rådande förhållandena i mellersta och södra Sverige. Obestriddligt är dock, att mångenstädes inom sistnämnda landsdelar utvecklingen gått i samma riktning och på denna väg redan hunnit långt. Även om så ännu icke blivit fallet inom andra delar av det ifrågavarande området, kan häri icke ligga något giltigt skäl emot en lagstiftning, som har till uppgift att i tid förebygga ett samhällsviktigt intresses undanträngande av ett annat. Att med säkerhet avgränsa vissa omåden, för vilka behovet av en sådan lagstiftning åtminstone för närvarande är mindre framträdande, läter icke vara möjligt. Erfarenheten från lagens tillämpning torde icke hava gått i den riktning, att den ordning nu bör brytas, som redan varit gällande under snart fyra år.

Jordkommissionen har ansett, att de föreslagna bestämmelserna rörande bolags och föreningars jordförvärv borde sammanföras med 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag, såvitt denna lag har avseende å förvärv av fast egendom. Till stöd härför har anförts, att efter införande av allmän koncessionsplikt för bolag och föreningar det syntes olämpligt och opraktiskt att hava reglerna om dessa rättssubjekts fastighetsförvärv uppdelade på två lagar; en sådan uppställning av rättsregler, som hade avseende å samma rättsförhållanden, ehuru bedömda ur olika synpunkter, vore icke ägnad att medföra enkelhet och överskådlighet samt förorsakade icke blott dem, som i sitt handlande vore beroende av sagda rättsregler, utan även de myndigheter, som skulle sörja för reglernas tillämpning, besvär och omgång.

Visserligen är det riktigt, att, såsom framgår av jordkommissionens uttalande, en samtidig tillämpning av 1916 års lag och bestämmelserna rörande bolags och föreningars jordförvärv icke är utesluten, även om den i praktiken sällan torde förekomma. Då dessa lagar emellertid fullfölja helt olika syften, bliva deras bestämmelser i vissa avseenden skiljaktiga. Sålunda avser 1916 års lag fast egendom i allmänhet, 1906 års lag däremot endast fastighet å landet. Undantag från lagarnas tillämpning, både med avseende å de rättssubjekt, som äro underkastade koncessionstvång, och i fråga om den fasta egendom, som får fritt förvärvas, hava blivit bestämda med hänsyn därtill, att lagens syfte i ena fallet är kontroll över utlänningars rättsförvärv och i andra fallet bevarandet av jordbruksfastigheter i den självägande bondeklassens hand. Någon egentlig fördel genom sammanförandet av ifrågavarande bestämmelser synes därför ej vara att vinna. Den enhetlighet, som därmed till synes skulle uppnås, kan icke bliva annat än rent formell och måste, om den skall strängt genomföras, i fråga om båda lagarnas innehåll leda till jämkningar, vilkas värde ur saklig synpunkt kan vara omtvistligt. Reda och överskådlighet torde icke befordras av att, på sätt av förslaget skulle följa, det nuvarande innehållet av 1916 års lag komme att fördelas å olika lagar. Sålunda skulle de bestämmelser i nämnda lag, vilka icke komme att upptagas i den nu avsedda nya lagen, tillsvidare sammanhållas

i en särskild lag för att eventuellt framdeles införlivas med gruvlagstiftningen och bolagslagstiftningen. Ett dylikt sönderbrytande av sammanhanget i denna lagstiftning kan enligt min mening icke vara lämpligt.

Om lagstiftningen rörande bolags och föreningars jordförvärv nu skall definitivt utsträckas till hela riket, bör tydligen komma under övervägande, i vilka avseenden den gällande lagen kan vara i behov av omarbetning. Därvid bör jämväl tillses, huruvida i ett eller annat avseende en närmare överensstämmelse med 1916 års lag kan vara önskvärd.

I sammanhang med förslaget till definitiv lagstiftning för hela landet rörande bolags och föreningars jordförvärv har jordkommissionen framlagt förslag till lagbestämmelser i syfte att i vissa avseenden reglera även enskilda personers jordinnehav. Såsom redan omnämnts, har detta förslag blivit så gott som enhälligt avstyrkt av de ämbetsmyndigheter och enskilda sammanslutningar, vilka avgivit yttranden i frågan. Jag vill erinra därom, att förslaget framkommit vid en tidpunkt, då fastighetsomsättningen inom stora delar av landet tagit en delvis abnorm omfattning, samt att denna spekulation i jordbruksfastigheter till väsentlig del avsåg utnyttjande av fastigheternas skogstillgångar. Härutinnan torde numera en förändring hava inträtt; de förutsättningar, kristiden erbjöd för jordspekulationen, äro ej längre för handen, och genom den år 1923 utfärdade nya skogsvårdslagen har möjligheten till skogsskövling till väsentlig del undanröjts. Därigenom torde den måhända förnämsta drivfjädern till enskildas jordspekulation hava bortfallit. Å andra sidan bör ej förbises, att med oförminskad styrka kvarstå vissa av de skäl, som på sin tid föranledde jordkommissionen att framlägga förslaget. Med hänsyn emellertid till de delvis förändrade förutsättningarna har jag ansett, att någon slutlig ståndpunkt icke bör tagas i frågan, förr än densamma blivit föremål för ett förnyat allsidigt övervägande.

I sitt lagförslag har jordkommissionen upptagit även bestämmelser rörande åtgärder till förhindrande av bulvanskap i fråga om fast egendom. Beträffande behovet av en dylik lagstiftning är jag ense med kommissionen. Då emellertid bestämmelser i detta avseende tydligen skola hänföras såväl till 1916 års lag som till den särskilda lagstiftningen angående bolags och föreningars jordförvärv, lärer härav följa, att erforderliga rättsregler om bulvanskap böra meddelas i en fristående lag. Förslag i sådant hänseende har blivit utarbetat inom justitiedepartementet och kommer att av mig anmälas senare under denna dag.

En särskild avdelning av jordkommissionens lagförslag avser »förbud i vissa fall mot avverkning av skog och bortförande av stråfoder». Sedan betänkandet avgavs, torde syftet med de föreslagna bestämmelserna hava blivit i viss omfattning tillgodosett genom den nya skogsvårdslagen. I samband med lagstiftning rörande bulvanskap komma ock under övervägande vissa stadganden till skydd mot överdriven skogsavverkning och bortförande av stråfoder. Därutöver synes i detta sammanhang icke böra föreslås någon särskild lagstiftningsåtgärd.

*Lagstiftning
rörande
bulvanskap.*

*Vissa be-
stämmelser
ang. skogs-
avverkning
m. m.*

Ny lag ang. bolags och förenings jorðförvärv. Då i enlighet med vad nu anförts jag kommer att framlägga förslag om definitiv lagstiftning för hela landet rörande bolags och förenings jorðförvärv, har jag funnit en helt ny lag böra utfärdas i detta ämne. Beträffande huvudgrunderna för denna lagstiftning har jag samrått med de inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga för vissa jordlagstiftningsfrågor, ledamöterna av andra kammaren O. Nilsson i Tånga, D. Pettersson i Bjälbo och G. H. Andersson i Rasjön samt ledamoten av första kammaren N. Gabrielsson i Teg. I enlighet med den uppfattning, varom samtliga de sakkunniga varit ense med mig, har jag låtit inom departementet upprätta ett lagförslag i ämnet, för vilket jag nu anhåller få lämna redogörelse.

Till grund för förslaget har, såsom ock varit fallet med jordkommissionens förslag, lagts 1906 års lag. Då den nya lagen i huvudsak endast kommer att innebära ett stadfästande av en sedan flera år gällande ordning, lär avvikelse däriifrån icke böra göras i annan mån än erfarenheten ådagalagt behov av förändring. Ehuru förslaget alltså i väsentliga delar överensstämmer med 1906 års lag, har jag dock i några hänseenden funnit mig böra föreslå nya eller ändrade bestämmelser. Innan jag övergår till en redogörelse för lagförslagets särskilda paragrafer, anhåller jag nu att något närmare få beröra vissa frågor av en mera allmän betydelse.

Ideella föreningar. Såsom redan omnämnts, hade 1906 års lag i sitt ursprungliga skick avseende å bolag och ekonomiska föreningar. Härutinnan skedde år 1911 ändring så till vida, att även andra föreningar än ekonomiska underkastades koncessionstvång enligt lagen. Denna lagändring sammanhänge med det vid sistnämnda års riksdag framlagda förslaget till lagstiftning rörande ideella föreningar. Ehuru detta förslag icke vann riksdagens godkännande och ej heller senare lett till någon lagstiftningsåtgärd, har genom följdförslagets antagande 1906 års lag kommit att äga tillämpning även å ideella föreningar. 1916 års lag gäller däremot icke för dylika föreningar; i det förslag, som granskades av lagrådet, hade icke gjorts något undantag för dem, men i enlighet med hemställan av lagrådet föreslogs i den till riksdagen avlåtna propositionen, att lagen måtte inskränkas till ekonomiska föreningar. 1921 års lag har, såsom förut anmärkts, avseende endast å ekonomiska föreningar, och i detta avseende föreligger alltså en skilljaktighet mellan olika landsdelar inom tillämpningsområdet för 1906 års lag. Jordkommissionen har härutinnan i sitt förslag intagit samma ståndpunkt som 1916 och 1921 års lagar. Kommissionen yttrar, att, såvitt erfarenheten gäve vid handen, ideella föreningar ytterst sällan gjorde några mera betydande förvärv av jordbruksfastigheter, och i de fall, då förvärv skedde, syntes några missförhållanden i de avseenden, vilka förslaget avsåge att förebygga, näppeligen förekomma, varför kommissionen icke ansett nödigt att stadga koncessionsplikt i fråga om fastighetsförvärv, som gjordes av sådana föreningar.

Ehuru enligt min uppfattning vissa skäl kunna anföras till stöd för att även ideella föreningar bliva underkastade här ifrågavarande koncessionsplikt, har jag ansett mig kunna tillstyrka, att tillämpningen av den lag, som nu skall utfärdas, inskränkes till bolag och ekonomiska föreningar.

Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen för innehållet av 1906 års lag, finnes i denna lag icke stadgat något ovillkorligt förbud för bolag eller förening att förvärva fastighet å landet. Vissa områden få fritt förvärfvas, sedan i varje särskilt fall vederbörande länsstyrelse prövat området vara av viss i lagen angiven beskaffenhet. Beträffande övriga fastigheter gäller, att därest i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag eller förening prövas böra medgivas rätt att förvärva fastighet, Kungl. Maj:t äger att giva tillstånd därtill. Att detta stadgande, som ensamt reglerar Kungl. Maj:ts rätt att lämna koncession, avsetts skola erhålla en restriktiv tillämpning, framgår såväl av stadgandets ordalydelse som av den motivering, som åtföljde detsamma. Norrlandskommittén yttrade i detta avseende — efter att hava erinrat om de undantag från lagens tillämpning, vilka föreslagits av kommittén — att ifrågavarande undantag säkerligen icke uttömdo alla de fall, då det skulle vara, även från allmänna synpunkter, önskligt, att ett bolag eller en förening för ekonomisk verksamhet finge förvärva jord å landet i våra nordligaste provinser. Det låte sig dock svårigen göra att i en lag på förhand uppräknade alla dylika fall. Man syntes därför böra överlåta åt Kungl. Maj:t en rätt att även i andra fall än de uppräknade på grund av särskilda förhållanden bevilja bolag eller förening tillstånd att förvärva fastegendom. Med denna dispensrätt i bakgrunden äventyrade man icke att genom en förbudslag av ifrågavarande beskaffenhet kränka något verkligt samhällsnyttigt jordbesittningsintresse. Kommittén hade ansett och genom ordalagens formulering velat uttrycka, att det i paragrafen omförmälda tillstånd icke borde givas annat än då *särskilda* förhållanden därtill föranledde. Tillstånd borde sålunda icke beviljas, där fastighetsförvärvet tydligen avsåge allenast eller väsentligen att skaffa mark för virkesfångst åt sågverk utan det borde kunna angivas något tillämnat användningssätt för marken, som syntes viktigare än dess nyttjande i jordbruksändamål.

Jordkommissionen har i sitt betänkande kommit till det resultat, att gränserna för bolagens rätt till fastighetsförvärv måste väsentligt åtstramas och huvudsakligen uppdragas sålunda, att, såsom nu gäller för södra och mellersta Sverige, fri förvärvsrätt kommer att åtnjutas endast beträffande sådana fastigheter, som kunna anses oundgängligen nödvändiga för respektive bolags näringsverksamhet, under det att förvärv av varje annat slag av lantfastighet blir underkastat koncessionsplikt. Denna uppfattning har i kommissionens lagförslag fullföljts på det sätt, att föremål för fritt förvärv under hittills gällande villkor skulle vara allenast sådana fastigheter, som avses i 2 § i 1906 års lag. Däremot skulle bortfalla den nuvarande rätten att utan koncession förvärva jord, som icke är att hänföra till stödskog eller odlingsområde, eller sådan jord, som under tiden från lagens tillkomst oavbrutet tillhört bolag eller förening. Även så till vida har kommissionen föreslagit en skärpning av villkoren för jordförvärv, att åt det stadgande, som anger Kungl. Maj:ts rätt att meddela koncession, givits den avfattning, att vid prövning av ansökan om tillstånd till jordförvärv skall gälla, att tillstånd icke må beviljas, med mindre särskilda omständigheter därtill föranleda.

Av norrlandskommitténs nyss återgivna motivering till det i 1906 års lag un-

der 4 § upptagna stadgandet synes framgå, att man vid lagens stiftande haft klar uppfattning om vikten av att icke genom det vidsträckta förvärvsförbud, som infördes, avstänga möjligheten till sådana förvärv, som utan att motverka lagens speciella syfte kunde i särskilda fall vara ur allmän synpunkt icke blott oskadliga utan även nyttiga och önskvärda. Uttalandet bär ock, såsom naturligt är, tydlig prägel av att lagen tillkommit med hänsyn till de särskilda förhållanden, som voro rådande i Norrland. Den erfarenhet, som vunnits under tiden för lagens tillämpning, i all synnerhet efter dess utsträckande till mellersta och södra Sverige, torde numera göra det möjligt att med större bestämdhet urskilja vissa grupper av fall, i vilka en eftergift av förvärvsförbudet i allmänhet kan antagas vara välgrundad. I det hela läser kunna sägas, att lagen i stigande grad verkat återhållande i fråga om bolags och föreningars benägenhet att i rent affärssyfte söka göra jordförvärv. Antalet bifallna ansökningar har nämligen vida överstigit de avslagna. Bland de bifallna ansökningarna avse många sådana ändamål, vilkas främjande blivit en allmän angelägenhet, exempelvis beredande av egna hem eller bostäder och dylikt. Därtill kunna läggas vissa icke lika talrikt förekommande fall, då förvärvet tillkommit för att befordra ett redan befintligt jordbruks utveckling eller för att främja skogskultur m. m. I dylika fall synes hava utbildats en praxis, vilken gått ut på att utan alltför stränga villkor medgiva koncession. Enligt min uppfattning bör denna praxis erhålla stödet av ett uttryckligt lagbud. Särskild anledning härtill föreligger, då lagen utsträcker till bygder, vilka med avseende å naturförhållanden och jordbrukets förutsättningar förete väsentliga olikheter med Norrland. Visserligen har det visat sig, att en dylik lagtillämpning efter omständigheterna kunnat äga rum även med gällande lag. Men om en ny lag nu skall utfärdas, läser på densamma kunna ställas det anspråk, att den klarare och mera bestämt än den gamla skall taga hänsyn till förhållanden, vilka faktiskt grundlagt en större frihet vid prövningen.

Av vad nu anförts läser följa, att jag, i anslutning till åtskilliga uttalanden från myndigheter och andra, funnit mig böra föreslå, att i lagen skola införas bestämmelser, vilka innefatta vad man betecknat såsom lindrigare koncessionsgrunder för vissa närmare angivna fall. Härmed åsyftas tydligen endast att, jämsides med huvudregeln, framhålla vissa typer av jordförvärv, vilka i allmänhet kunna antagas vara av den art, att koncession bör kunna meddelas. En verklig prövning i det särskilda fallet eftergives icke, men den avses kunna, om de i lagen angivna förutsättningarna äro förhanden, ske efter mindre sträng måttstock än den, som skall äga rum efter huvudregeln. Det bör efter min uppfattning icke ifrågakomma att förlägga denna prövning till lokala myndigheter. För upprätthållande av en konsekvent praxis torde det vara av vikt, att beslutanderätten även i dessa fall tillkommer Kungl. Maj:t.

Till frågan om de särskilda fall, vilka böra inbegripas under ett stadgande om lindrigare koncessionsgrunder, torde jag i fortsättningen av mitt yttrande få återkomma. En bestämmelse av detta innehåll har synts mig kunna erhålla den avfattning, att i de ifrågavarande fallen Kungl. Maj:t må äga lämna tillstånd till jordförvärv. Genom motsättningen härtill framhäves starkare huvudregeln,

och jag har därför ansett denna kunna, utan den av jordkommissionen ifrågasätta skärpningen av ordalagen, bibehållas vid den nuvarande lydelsen.

Såsom redan erinrats, har i 1921 års lag från tillämpning i mellersta och södra Sverige undantagits stadgandet i 3 § i 1906 års lag om rätt för bolag och förening att förvärva sådan del av hemmans avrösningsjord med impedimenter, vilken av vederbörande länsstyrelse prövas ej vara att hänföra till stödskog eller odlingsområde i enlighet med de i lagen närmare angivna föreskrifterna. Beträffande den skillnad, som alltså föreligger mellan olika landsdelar i detta avseende, har jordkommissionen anmärkt, att den provisoriska lagen till synes vore något strängare än den norrländska lagen, men att, praktiskt sett, denna olikhet icke hade så stor betydelse, då de syd- och mellansvenska jordbruksfastigheterna i allmänhet icke hade någon större tillgång på skogsmark utöver husbehovet.

Bestämmelser ang. stödskog m. m.

I det förslag till provisorisk lagstiftning för mellersta och södra Sverige, vilket av jordkommissionen avgavs den 28 januari 1920, sänkades motsvarighet till 3 § i 1906 års lag. Förslaget innehöll den bestämmelse, att tillstånd till förvärv av åker, äng eller därtill odlingsbar mark av läge, omfång och beskaffenhet, att dess odlande ifrågakomme, eller av skogsmark, som kunde anses efter ortens förhållanden erforderlig såsom stöd åt fastighets jordbruk, finge i allmänhet icke beviljas, med mindre med förvärvet avsåges att främja allmännyttigt ändamål. Beträffande detta stadgande yttrade lagrådet:

’För tillstånd till förvärv av, bland annat, skogsmark, som erfordras såsom stöd åt fastighets jordbruk, uppställas strängare betingelser än i andra fall. I motsats till vad i norrlandslagen skett anges emellertid icke någon viss areal av skog, som skall anses outhärlig för varje fastighet, utan hänvisas till prövning från fall till fall med hänsyn tagen till ortens förhållanden. Av en sådan anordning kommer förvisso att förorsakas mycken osäkerhet till men för bolagen vid det normala förvärv av skogsmark, som avsikten icke är att förmena dem. Ett bolag, som vill köpa dylik mark, kan svårigen på förhand beräkna utsikterna att få köpet godkänt. Och för Kungl. Maj:t blir uppgiften att träffa tillfredsställande och något så när följdriktiga avgöranden synnerligen svår. Jordkommissionen har funnit sig i brist på utredning icke kunna avgöra vad som för varje ort bör räknas till stödskog. Det synes kunna ifrågasättas, huruvida begreppet stödskog har något berättigande för de delar av landet, om vilka nu är fråga. Detsamma betingas för norra Sverige av den svaga beskaffenheten av det där bedrivna jordbruket, vilken ansetts nödvändig göra utom husbehovsskog tillgång till betesmark och någon skog till avsalu. Om förhållandena äro desamma i andra delar av landet tilltror lagrådet sig icke att bedöma. Skulle så ej vara fallet, kunde man måhända i förevarande lag nöja sig med att till den mark, för vars förvärvande av bolag strängare villkor uppställas, räkna endast den skogsmark, som erfordras för tillgodoseende av en jordbruksfastighets husbehov. Att avgöra, huru långt husbehovet i varje fall sträcker sig, synes möta väsentligt mindre svårigheter än att bestämma vad såsom stödskog skall anses. Finnes denna utväg icke lämplig, förefaller det i varje fall ej böra möta hinder att för vinnande av åtminstone någon fast gräns giva lagen det innehåll, att skogsmark utöver den areal, som erhålles vid användande av det för Värmlands län stadgade lägsta beräkningssättet för stödskog, icke skall anses som stödskog, med rätt för

Konungen att, då förhållandena därtill föranleda, förklara en mindre areal tillräcklig.

Då förslaget talar om skogsmark, som anses erforderlig såsom stöd åt fastighets jordbruk, lärer vara avsett, att vid bedömandet skall tagas hänsyn endast till den egendom, varunder skogsmarken lyder i skiftesavseende, och icke jämväl till annan egendom i samma ägares hand. Ett förtydligande härav torde lämpligen böra äga rum. I anslutning härtill framhålles saknaden av stadganden, som kunna förhindra fastighetens ägare att genom ägostyckning uppdelade fastigheten på sådant sätt, att ifrågavarande bestämmelse blir utan all verkan. Vill man hava lagstiftningen effektiv, synes kontroll över ägostyckningarna i likhet med den, som för vissa delar av riket meddelats genom lagen den 25 juni 1909, vara oundgänglig även för övriga landsdelar.

Villkor för tillstånd till förvärv av åker, äng, odlingsmark och stödskog med visst undantag är enligt förslaget, att med förvärvet avses att främja allmännyttigt ändamål, dock med det tillägg att denna förutsättnings förhandenvar endast »i allmänhet» skall krävas. Det framstår såsom tveksamt, om icke även med denna modifikation villkoret är onödigt strängt. Det torde knappast vara erforderligt eller ens tillrådligt att snärvare begränsa prövningsrätten än i norrlandslagen för motsvarande fall skett.

I sitt slutliga förslag har jordkommissionen icke upptagit någon särskild bestämmelse angående förvärv av mark, som icke är att hänföra till stödskog eller odlingsområde, och har följaktligen utgått från att i fråga om dylika förvärv skola gälla de allmänna reglerna för erhållande av koncession. Till motivering av denna sin ståndpunkt har kommissionen anfört följande:

'Sedan den norrländska förbudslagen tillstängt möjligheterna för trävaruindustrien att genom uppköp av bondhemman förskaffa sig tillgång på skogsmark, har sagda industri för fyllande av sitt virkesbehov i allt större omfattning börjat från bondhemmanen uppköpa utstämplad, på rot stående skog eller av bönderna avverkat och till flottlederna nedforslat virke. Under kommissionens enquête har från alla delar av förbudslagens område uppgivits, att dylika köp tilltagit från år till år, varemot upplåtande av avverkningsrätter för viss tid till böndernas skogar blivit allt sällsyntare, ja till och med att gamla, ännu bestående avverkningsrätter av bolagen återsålts till bönderna. Det är alltså en helt ny ordning för handeln med skogsprodukter, som så småningom utbildats och trängt igenom i dessa landsdelar till fördel ej endast för bönderna utan även för deras hemmansskogars skötsel. Härutinnan har det från många håll framhållits, att tillvägagångssättet med att bönderna själva avverka sin skog och nedforsla virket till flottlederna, där det säljes till bolagens uppköpare, är synnerligen förmånligt för bönderna, ty dem tillförsäkras därigenom större delen av den med avverkningsarbetet förenade förtjänsten. Vidare har det framhållits, att utstämplingen å hemmansskogarna i de län, där skogsvårdsstyrelse finnes, i mycket stor utsträckning sker genom dennas personal, vilket haft en utomordentligt gynnsam inverkan på skötseln av dessa skogar. I icke ringa grad har inträdandet av denna nya ordning för handeln med skogsprodukter givetvis sin grund däri, att bönderna så småningom vaknat till medvetande om det verkliga värdet hos deras skogar och, såsom naturligt är, vilja för deras avkastning tillgodogöra sig den bästa inkomst, som med rådande marknadsläge kan ernås. Och då denna ordning synes omfattas med välvilja även bland virkesköparna, föreligger häruti ett väsentligt skäl till att icke vidare bibehålla den bolagen i norrlandslagen medgivna

rätten att fritt, utan tillstånd av Konungen, förvärva sådan skogsmark, som ej är att hänföra till ett hemmans stödskog.

Dessutom gives det en annan synnerligen beaktansvärd omständighet, som starkt talar för att bolagens rätt att köpa icke-stödskog upphäves. Stödsko- gen är beräknad med hänsyn till hemmanens behov och besutenhet vid den tid- punkten, då försäljning av icke-stödskog ifrågakommer. I den mån de norr- ländska bondhemmanen genom röjningar och nyodlingar allt mer och mer ut- vecklas och sedermera vid arvskiten eller eljest klyvas i flera besutenhets- delar, ökas givetvis behovet av stödskog. Har således vid en föregående tid- punkt all hemmanets skogsmark, som då ej kunde hänföras till stödskog, fråns- sålts, uppstår vid klyvningen brist i tillgången på stödskog, då denna skall slås ut på de utkluvna delarna. Under enquëten har också särskilt betonats icke blott av ortsbefolkningen utan jämväl av ortsmyndigheterna, att även om vissa omständigheter tala för bolagens rätt att förvärva hemmanens skogs- mark utöver stödskojen, denna rätt dock måste på nyss anförda grunder anses vara till skada för bondbefolkningen. Med denna befolknings tillväxt och den till följd därav allt längre gående jorddelningen blir, framhålles det, den nu såsom tillräcklig ansedda stödskojen i en framtid otillräcklig. Därjämte har anmärkts, att lagens bestämmelse om undantagande av odlingsbar mark vid försäljning av skogsmark visat sig svår att praktiskt i alla delar tillämpa och att i anledning härav i de till bolag försålda skogsområdena ofta ingått mark, som lämpat sig för odling, vilket måste anses beklagligt, då härigenom möj- ligheterna för bondhemmanens framtida utveckling genom nyodlingar i avse- värd mån begränsats.'

I ett till betänkandet fogat särskilt yttrande har en av kommissionens leda- möter, herr Wohlin, på följande sätt karakteriserat ifrågavarande bestämmelser i 1906 års lag:

'Det schematiska och stela stödskogsbegrepp, som fastställdes i lagen, var frukten av kompromisser mellan företrädare av olika uppfattningar rörande det norrländska jordbrukets utvecklingsmöjligheter och torde redan på den tid, då lagen utfärdades, icke hava motsvarat det oundgängligen nödvändiga stödskogsbehovet på olika orter och för olika hemman. Än mindre lär sagda stödskogsbegrepp numera uppfylla villkoret att angiva den skogsmarksareal, som verkligen kan anses erforderlig för upprätthållandet av ett självständigt jordbruk i Norrland.'

I vissa av de yttranden, som avgåvos över jordkommissionens förslag, framställdes åtskilliga invändningar mot den ståndpunkt, förslaget i denna fråga intagit. Huvudsakligen framhölls, att för den jordbrukande befolknin- gen det icke kunde utgöra någon fara, om en jordägare hade möjlighet att till ett bolag frånsälja sådan skogsmark, som icke vore behöflig för gårdens drift. Fastmera vore detta en fördel, då frihet att sälja till den högstbjudande kunde betyda en förhöjd köpeskillning, vilken sedan kunde användas till förkovring av jordbruket. Behovet av skogsmark för blivande jorddelningar och nyodlin- gar kunde behörigen tillgodoses genom ett tilläggsstadgande av innehåll, att till odlingsmark, som undantoges från förvärv, skulle läggas erforderlig skogs- mark. Ur skogshanteringens synpunkt vore det ett samhällsekonomiskt in- tresse att bolagens möjlighet till förvärv av skogsmark icke avskures såsom skett i förslaget. Ostridigt vore, att skogen sköttes mest rationellt i bolags

hand. Det vore då betänkligt att reducera de fall, i vilka bolag kunde förvärva skogsmark, till oväsentliga och otillräckliga undantagsfall. Särskilt betänkligt vore, att kommissionen tagit så ringa hänsyn till bolagens möjlighet att arrondera sina nuvarande splittrade skogsmarker. Utan möjlighet till arrondering vore en rationell skogsvård av flertalet bolagsskogar utesluten. Den nationalekonomiska vådan härav låge i öppen dag.

Sveriges Skogsägareförbund erinrade i sitt yttrande (1922), att enligt den av jordkommissionen återopade statistiken bolagen i ganska ringa omfattning begagnat sig av rätten att köpa icke-stödsskog. Under förbudslagens hela giltighetstid och inom hela dess giltighetsområde hade blott 42,700 hektar sådan jord förvärvats av bolag. Orsaken härtill vore givetvis den stelhet och otymplighet, med vilken stödskogsbestämmelserna utformats. Dessa vore frukten av en riksdagskompromiss och saknade anpassning efter de praktiska förhållandena. Den enligt 1906 års lag bolagen medgivna rätten att köpa icke-stödsskog hade sålunda icke nämnvärd praktisk betydelse för trävarubolagen vid deras strävanden att ge sina ägofigurer bättre form. Borttagandet av stödskogsbegreppet spelade därför en relativt underordnad roll för Norrlands skogshantering, om blott andra utvägar anvisades, på vilka en konsolidering eller arrondering av de större, men splittrade skogsinnehaven i Norrland kunde ske.

Av de senast (1924) hörda myndigheterna har *länsstyrelsen i Stockholms län* anfört, att en definitiv lag i detta ämne borde innehålla medgivanden eller anvisningar, genom vilka möjlighet öppnades för förvärv i den utsträckning, som ur samhällsekonomisk synpunkt kunde anses erforderlig utan att äventyra lagstiftningens sociala syfte. Huruvida detta lämpligen kunde ske genom bibehållande av norrlandslagens regel om fri förvärvsrätt till icke-stödsskog — i sådant fall med bättre utformning av stödskogsbegreppet — eller genom upptagande i lagen av vissa principiella stadganden om fall, då koncession kunde beviljas, krävde en grundligare utredning, vilken icke blivit av jordkommissionen utförd. — *Länsstyrelserna i Jönköpings* och *Gotlands län* hava uttalat, att den nuvarande åtskillnaden i förevarande hänseende mellan olika landsdelar borde upphöra. — *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* har funnit behov av viss omarbetning av de speciellt för länet gällande stödskogsbestämmelserna. — *Länsstyrelsen i Jämtlands län* har hänvisat till tidigare utlåtande (1922), däri anförts, att länsstyrelsen icke ville göra någon erinran mot förslaget att från lagen avlägsna stödskogsbestämmelserna. Visserligen syntes ett dylikt medgivande icke vara av någon större betydelse för ett fullständigare ernående av lagstiftningens syfte. Men då det ej heller enligt länsstyrelsens uppfattning hade någon större betydelse för arrondering av bolag förut tillhöriga skogsområden, syntes det lämpligt att undantaget ej vidare kvarstode. Onekligt syntes ock vara, att — till följd av gällande bestämmelser angående den utredning, som skulle ligga till grund för länsstyrelsens prövning och varigenom t. ex. bedömandet av tillvaron och beskaffenheten av tilläventyrs befintligt odlingsområde lagts helt och hållet i vederbörande lantmätarens skön utan möjlighet för länsstyrelsen att, åtminstone utan mycken vidlyftighet och besvär, därå öva kontroll — lagens syfte att behålla odlingsmöjligheter åt stamfastigheten i många fall icke kunnat tillgodoses, fastän

tillgång därtill funnits. — Länsstyrelserna i de övriga norrlandslänen samt länsstyrelsen i Värmlands län hava ansett ändringar i 1906 års lag icke vara erforderliga. Särskilt har länsstyrelsen i Västerbottens län uttalat, att de skärpnin-
gar av gällande lag, vilka innefattades i jordkommissionens förslag, icke borde godkännas, då därvid i alltför ringa grad tagits hänsyn till de ekonomiska intressen, som dock utgjorde en icke oviktig förutsättning för samhällets lyckliga utveckling. — Domänstyrelsen har framhållit, bl. a., att om stödsogsbestämmelserna i 1906 års lag skulle tillämpas för södra och mellersta Sverige, kunde det icke förväntas, att skogsvården å dessa stödsogskar skulle bedrivas något så när rationellt med hänsyn till de stora medgivanden, den nya skogsvårdslagen lämnade, då det gällde att tillgodose fastighetens behov av virke. För den händelse det skulle finnas lämpligt att utsträcka bestämmelserna i 3 § till södra delarna av landet, ville styrelsen föreslå, att en föreskrift om vad i dessa landsdelar till stödsog vore att hänföra måtte erhålla visst, av styrelsen närmare angivet innehåll. — Landtbruksstyrelsen har åberopat ett tidigare (1922) avgivet utlåtande, däri anförts, att från de faktiska förhållandena icke syntes kunna hämtas något stöd för en ytterligare åtstramning på denna punkt av det genom lagen stadgade förbudet. Den av landshövdingen Widén på sin tid verkställda utredningen hade ock visat, att genom bestämmelserna om bibehållande åt hemmanen av stödsog behovet av sådan skog såsom stöd för jordbruket vid dittills skedda försäljningar i regel merendels blivit i tillfredsställande omfattning tillgodosett. Ur synpunkten av jordbrukets främjande och den jordbruksidkande befolkningens självständighet syntes alltså skäl icke föreligga att borttaga möjligheten för trävaruindustrien att med äganderätt förvärva skogs-
mark.

För min del har jag vid övervägande av denna fråga funnit mig böra biträda den uppfattningen, att ifrågavarande bestämmelser i 3 § i 1906 års lag icke böra överflyttas till en ny lag. Ett försök att vid en viss given tidpunkt i arealsiffror fixera skogsbehovet för de bondejordbruk, vilka lagstiftningen åsyftar att skydda, måste städse bliva vanskligt. Ehuru den nuvarande lagen gått långt i detaljering med hänsyn till olika orter, torde resultatet knappast hava blivit tillfredsställande. Förhållandena kunna inom varje särskilt sålunda utstakat område vara så pass växlande, att den avsedda verkan av en genomsnittsregel blir förfelad. Av föreliggande upplysningar framgår, att den rätt till fritt förvärv, som genom denna bestämmelse medgivits bolagen, icke erhållit någon större praktisk betydelse. Huruvida den kunnat i avsevärd mån tjäna det i vissa fall fullt berättigade strävandet att i skogskulturens intresse arrondera områden, som varit i bolags besittning, lärer vara ovisst. I varje fall synes det lämpligare att söka tillgodose ett dylikt behov genom en särskild, därför given bestämmelse. Jag anser alltså, att rätten för bolag eller förening att fritt förvärva sådana områden, som avses i 3 §, utan olägenhet kan upphöra. Då emellertid ett medgivande till dylikt förvärv har sitt berättigande däri, att det icke kommer i strid med lagens speciella syfte, lärer det icke böra ifrågakomma att i alltför hög grad avskära möjligheten därtill. Med hänsyn till de starkt växlande förhållan-

dena inom olika landsdelar synes det önskvärt, att lagen i detta avseende lämna en viss frihet. Enligt min uppfattning böra även dylika fall vara underkastade en allsidig prövning, oberoende av generell uppställda regler i motsvarighet till de nuvarande. Med iakttagande härav synes mig befogad invändning icke kunna göras emot att de lindrigare koncessionsgrunder, om vilka jag förut uttalat mig, erhålla tillämpning även i dessa fall. Till frågan om den närmare utformningen av en bestämmelse i sådant syfte torde jag få återkomma.

*Rätten till
fritt för-
värv av jord,
som tillhör
bolag eller
förening.*

Enligt 7 § i 1906 års lag äger det i lagen stadgade förbudet mot bolags och föreningars fastighetsförvärv icke tillämpning beträffande fastighet, som vid lagens ikraftträdande ägdes av bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet. Samma regel gäller enligt 1921 års lag i fråga om fastighet, som från denna lags ikraftträdande oavbrutet tillhört bolag eller ekonomisk förening. Norrlandskommittén motiverade förslaget om tillåtelse för bolag eller förening att fritt förvärva dylik fastighet därmed, att i detta fall tydligen jordbruket och den jordbrukande befolkningen vore alldeles oberörda av affären, varför något behov av statens ingripande ej föreläge. Kommittén tillfogade, att det dessutom sannolikt skulle verka synnerligen oförmånligt på de industriella kreditförhållandena, om man betoge bolagen rätten att sälja sina fastigheter till annat bolag.

I det av jordkommissionen år 1920 avgivna förslaget till provisorisk lagstiftning angående bolags och föreningars jordförvärv i södra och mellersta Sverige saknades motsvarighet till 7 § i 1906 års lag i vidare mån än att däri upptagits en bestämmelse av innehåll, att medgivande till förvärv i dylikt fall skulle kunna lämnas efter mindre stränga grunder än de för övriga fall föreslagna.

I det år 1921 avlämnade förslaget till definitiv lagstiftning i detta ämne har jordkommissionen icke upptagit någon mot 7 § i 1906 års lag svarande bestämmelse. Såsom motivering för denna ståndpunkt anförde kommissionen:

’Enligt 1906 års lag äger vad i lagen stadgats om inskränkning i bolags och förenings rätt att förvärva eller besitta fast egendom icke tillämpning beträffande fastighet, som vid lagens trädande i kraft ägdes av bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet. Kommissionen har ansett, att ett motsvarande stadgande icke bör upptagas i föreliggande lagförslag. Stadgandet vilar på den uppfattningen, att handeln med dylika jordbruksfastigheter saknar betydelse för frågan om bondeklassens bevarande och utveckling och att det följaktligen är utan betydelse, huruvida den ena eller den andra juridiska personen äger en dylik fastighet. Kommissionen kan icke biträda denna uppfattning.

För det första är att märka, att varje prövning av en koncessionsansökan givetvis måste i någon mån fästa avseende jämväl å koncessionssökandens kvalifikation. Med ett stadgande av nu berörda slag undantagas dock bolags och föreningars förvärv i flera fall från koncessionsplikt. Den kontroll, som med införandet av allmän koncessionsskyldighet, beträffande bolags och föreningars förvärv av fast egendom avses att vinnas, skulle alltså icke erhållas i de fall, då den förvärvade fastigheten redan vid lagens ikraftträdande var och sedermera alltjämt befunnit sig i dylik samfällighets ägo. Utan någon som helst kontroll från det allmännas sida skulle det alltså kunna förekomma en obegränsad koncentration på en hand av samtliga inom en och samma ort belägna, i olika

bolags händer befintliga jordbruksfastigheter. Dylika koncentrationssträvanden böra enligt kommissionens åsikt ställas under det allmännas kontroll, så att de icke åsidosätta ortsbefolkningens berättigade intressen eller på annat sätt inverka menligt i socialt hänseende. Vidare är att märka, att genom ett stadgande av omförmälda slag utsikterna för återgång i bondehand av fastigheter, som kommit ur den jordbrukande befolkningens ägo, bliva ytterst ringa.

Det har inom kommissionen ifrågasatts, huruvida det icke i fall av nu berörd art borde uppställas lindrigare koncessionsvillkor än dem som annars i allmänhet skola gälla. Såsom av det föregående framgår hade kommissionen i sitt under år 1920 avgivna förslag till provisorisk förbudslag för södra och mellersta Sverige intagit en sådan ståndpunkt. Enligt detta förslag finge, då fråga vore om förvärv av mark, som vid lagens ikraftträdande ägdes av bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet, tillstånd meddelas, såframt icke förvärvet med hänsyn till särskilda omständigheter prövades ur det allmännas synpunkt icke böra äga rum. Såsom skäl för ett dylikt stadgande anfördes, att då genom förvärvet någon jord icke avhändes bondeklassen, anledning ej föreläge att hindra förvärvet i annat fall än då detta ur det allmännas synpunkt icke vore önskvärt t. ex. av den anledning, att det förvärvande bolaget genom förvärvet skulle erhålla ett övermåktigt inflytande inom orten.

Vid slutligt övervägande av denna fråga har kommissionen funnit sig ej heller böra förorda ett stadgande av dylik innebörd. Med hänsyn till de olägenheter, som en vittgående koncentration i bolagshand av lantfastigheter kan befaras medföra, har kommissionen ansett, att lagstiftningen icke bör härutinnan på det sätt träda underlättande emellan, att lindrigare koncessionsvillkor uppställas för fall av dylikt slag. Även vid köp bolag och föreningar emellan bör alltså gälla, att för koncessions erhållande särskilda omständigheter böra kunna uppvisas. Det bör tillkomma regeringsmyndigheten att i varje särskilt fall pröva och avgöra, huruvida så kan anses vara fallet. Härigenom ökas också möjligheterna för bondebefolkningen att återförvärva jord, som kommit i bolagshand, vilken möjlighet eljest, såsom ovan framhållits, torde vara utesluten eller i varje fall ytterst ringa, alldenstund denna befolkning givetvis saknar de ekonomiska resurser, som erfordras för en konkurrans med kapitalstarka bolag.

I reservation till betänkandet yttrade två av kommissionens ledamöter, herrar Jansson i Edsbäcken och Olsson i Kullenbergstorp:

'I fråga om 7 § i föreliggande förslag vilja vi framhålla, att det enligt vår mening är onödigt strängt att, såsom i förslaget skett, föreskriva enahanda koncessionsgrunder för det fall, att ett svenskt bolag eller en svensk ekonomisk förening från annan dylik samfällighet förvärvar jordbruksfastighet, som skola gälla, då ett bolag eller en ekonomisk förening vill vinna koncession å förvärv av jord från den verkligt jordbruksidkande befolkningen. I förstnämnda fall är det fråga om jord, som redan kommit ur denna befolknings hand, och kan det förty ej sägas, att förvärvet direkt berör den befolkningsgrupp, som den föreslagna lagen är avsedd att skydda. Även enligt vår mening kan det likväl ej anses vara likgiltigt för det allmänna, vilket bolag eller vilken förening som äger en fastighet. Därest på en ort förut flera bolag besuttit fastigheter, kan fastigheternas övergång till ett av dessa eller till ett nytt bolag ofta medföra påföljder av högst kännbar art för ortsbefolkningen. Det förvärvande bolaget, befriat från all konkurrans, erhåller ofta en tryckande maktställning i orten. Det torde därför även enligt vår mening vara av behovet påkallat, att dylika förvärv bliva underkastade viss kontroll från det allmännas sida, men torde denna böra inskränka sig till prövning, huruvida från det allmännas sida hinder möter mot förvärvet. Är detta ej fallet, bör tillstånd icke kunna förvägras.

Vi få på grund av det sålunda anförda hemställa om ett tillägg till första stycket i 7 § av denna lydelse: Äro både överlåtare och förvärfvare svenska bolag eller svenska ekonomiska föreningar av beskaffenhet, som i 4 § sägs, och är icke fråga om fastighet, som överlåtaren själv förvärvat i enlighet med 9 § utan att hava erhållit tillstånd att behålla fastigheten, må tillstånd till förvärvet meddelas, såframt icke detsamma prövas ur det allmännas synpunkt ej böra äga rum.

Mot kommissionens ståndpunkt i förevarande fråga hava i avgivna yttranden från åtskilliga håll gjorts gällande en avvikande uppfattning. Sålunda har, särskilt från näringslivets representanter, framhållits, bland annat: Komme ett bolag på obestånd, vore tillgångarnas överlåtande på annat bolag ofta den enda lösningen för att skydda aktieägarna mot alltför stora förluster. Genom förslaget bleve rekonstruktion av insolventa bolag omöjliggjord. Enskilda personer saknade i regel det kapital, som erfordrades för övertagande av ett industribolags stora skogsmarker. Kunde försäljning ej ske till annat bolag, måste fastigheterna slumpas bort till underpris. Följden av en sådan försäljning bleve dessutom med säkerhet, att de sparade skogstillgångarna ofta komme att av köparen exploateras för köpeskillingens täckande. En sådan lagstiftning måste erhålla fullkomligt ödeläggande verkningar ej blott för aktieägarna i det på obestånd komna bolaget utan även för förläggare och kreditgivare. Lagstiftningen komme därjämte att avsevärt sänka bolagsfastigheternas värde såsom hypotek för intecknings- och obligationslån, detta i fråga om ej blott nya lån utan även redan befintliga. Vidare har framhållits, att de av jordkommissionen uttalade farhågorna för skogsfastigheters anhopning i ett fåtal storföretags händer måste anses orimliga och överdrivna.

Sveriges Skogsägareförbund, som i sitt yttrande (1922) bl. a. starkt framhållit önskvärdheten av att möjlighet icke betages trävarubolagen att på lämpligt sätt arrondera sina skogsbesittningar, har gjort gällande att även från denna synpunkt rätten till fastighetsförvärv bolag emellan borde vara fri. Bolagens skogsskiften låge inströdda och blandade ej blott med enskildes utan även med andra bolags, och man hade därför i rätt stor omfattning sökt genomföra en arrondering genom köp och byten mellan bolagen inbördes. Lades denna ur skoglig och nationalekonomisk synpunkt gagneliga omplacering under koncessionstvång efter ytterst snäva grunder, vore det att förutse, att hela nämnda rörelse komme att avstanna, till gagn för ingen men till skada för skogsvård och skogsproduktion.

Av de ämbetsmyndigheter, vilka under fjolåret avgivit yttranden i detta ärende, har endast ett fåtal speciellt uttalat sig om förevarande fråga. *Länsstyrelsen i Stockholms län* ifrågasätter, huruvida det kan anses påkallat att utsträcka samma regler, som föreslås för bolags förvärv av enskilds jord, till jordförvärv av bolag från annat bolag; länsstyrelsen delar härutinnan den uppfattning, som uttalats av reservanterna inom jordkommissionen. — *Länsstyrelsen i Södermanlands län* säger sig icke vara övertygad om lämpligheten att behålla stadgandet i 7 § i 1906 års lag. Det kunde exempelvis förekomma fall, då fastighet, som innehafts av bolag med vilja och förmåga att väl sköta fastigheter, avyttrades

till bolag eller förening, vars lämplighet att förvalta fastigheter med skäl kunde ifrågasättas eller voré fullständig oprövad. — *Länsstyrelsen i Hallands län* biträder det av reservanterna inom jordkommissionen framställda yrkandet, att i fråga om nu avsedda förvärv lindrigare koncessionsgrunder skola tillämpas. — *Länsstyrelsen i Jämtlands län* hänvisar till tidigare (1922) avgivet yttrande, däri uttalats, att det icke syntes riktigt eller behöfligt att belägga fastighetshandel mellan bolag med det hämnande band, som ett borttagande av nuvarande bestämmelse skulle innebära. Någon vinst för jordens återgång i bondehand syntes ej därav vara att vänta, därom erfarenheten nog torde komma att bära vittnesbörd. Avsåge man åter att hämma trustbildning, såsom i viss mån syntes vara jordkommissionens mening, borde detta ske genom en lagstiftning av annat slag och i annat sammanhang. För övrigt syntes stadgandet, vad aktiebolag anginge, lätt kunna kringgåas genom att i stället för fastigheten inköptes motsvarande värde i aktier och ett därpå följande bolagsskifte, ett sätt, som i ganska stor omfattning för undgående av lagfartsstämpel hittills praktiserats och måst genom särskilda bestämmelser hejdas. — *Lantbruksstyrelsen* har, med åberopande av tidigare yttrande (1922), uttalat sin anslutning till det av reservanterna inom jordkommissionen framställda förslaget, att den kontroll, ifrågavarande jordförvärv borde vara underkastade från det allmännas sida, måtte begränsas till en prövning, huruvida från det allmännas sida hinder mötte mot förvärvet.

Beträffande nu berörda spörsmål synes det mig obestriddigt, att beaktansvärda synpunkter blivit framhållna av företrädarna för såväl den ena som den andra uppfattningen, om det ock vill förefalla som om frågans praktiska betydelse blivit i vissa fall ej oväsentligt överskattad.

Med denna lagstiftnings syfte lärer bäst överensstämma, att även jordförvärv av här ifrågavarande slag bliva underkastade den kontroll från det allmännas sida, vilken lagen avser att åvägabringa. Därigenom tillvaratages möjligheten att, om förutsättningar därför finnas, i bondebesittning återföra jord, som övergått i bolags ägo. Ehuru fastighetens natur icke rättsligen förändrats, därför att den en gång under tiden för den oinskränkta förvärvsrätten kommit i bolags hand, hava bolagen likväl med avseende å dylika fastigheter tillerkänts en i viss mening privilegierad ställning. Att på detta sätt vissa fastigheter ställdes helt utanför den nya lagstiftningens inflytande, synes närmast kunna betraktas såsom en anordning, avsedd att mildra övergången till de regler, genom vilka fastighetsomsättningens frihet i övrigt begränsades. Norrlandskommitténs uttalande, att ett dylikt förvärv icke berör den självägande jordbruksbefolkningens intresse, kan väl medgivas vara riktigt, om denna lagstiftnings uppgift icke fattas i en vidare bemärkelse än att från en viss bestämd tidpunkt sätta en gräns för fortsatta jordförvärv från bolagens sida. Men annorlunda utfaller bedömandet, om man vill tillägga denna lag den något större betydelsen av ett medel för statsmakten att söka från allmän synpunkt avväga industriens och det mindre jordbrukets i viss mån motsatta intressen och därmed även att, när tillfälle gives, lägga till rätta vad i detta avseende må hava utvecklats i en icke önskvärd

riktning. Det kan då icke vara likgiltigt, om vissa av industriens fastigheter, vilka äro dugliga till jordbruk, skola kunna för all framtid förbliva i bolags ägo. Den nuvarande bestämmelsen torde stundom kunna försvåra en återgång, som eljest kunde synas lämplig och naturlig, exempelvis i fråga om utarrenderade bolagshemman. Från nu antydda synpunkter kan jag således icke finna annat än att även i fråga om dessa fall bör gälla den allmänna regeln, att för giltigheten av bolags eller förenings jordförvärv erfordras vederbörligt tillstånd.

De skäl, vilka anförts för bibehållande av rätten till fritt förvärv i förevarande fall, hava icke synts mig innefatta tillräcklig anledning att frånträda den ståndpunkt, jag alltså funnit vara den principiellt riktiga. För den uttalade farhågan, att ett upphörande av den fria förvärvsrätten i detta avseende skulle erhålla ett särskilt menligt inflytande på industriens kreditförhållanden, hava knappast anförts verkligt övertygande grunder. Vid försvaret för den nuvarande bestämmelsen synes man från industriens sida hava varit benägen att anse ett upphävande såsom liktydigt med att ifrågavarande fastigheter icke vidare skulle kunna förvärvas av bolag. Det lär dock näppeligen behöva befaras, att vid den prövning, som skall äga rum, tillbörligt beaktande icke kommer att ägnas sådana omständigheter, vilka kunna göra det önskvärt eller lämpligt att fastigheten övergår till annat bolag. Över huvud torde för varje berättigat ändamål med en fastighetshandel mellan bolag så mycket hellre kunna påräknas avseende vid prövningen som i dylika fall icke är fråga om upphörande av befintliga bondejordbruk.

Med hänsyn till vad nu anförts och till de av jordkommissionen åberopade skälen har jag ansett ett stadgande i överensstämmelse med 7 § i 1906 års lag icke böra ingå i den nya lagen. Däremot torde nu ifrågavarande jordförvärv böra upptagas bland de särskilt angivna fall, i vilka Kungl. Maj:t äger meddela koncession. Vid fråga om koncession lär i dylikt fall prövningen i stort sett komma att begränsas till en undersökning, huruvida området utgör gård eller hemman, som förut varit i bondebesittning, eller odlingsmark, lämpad för anläggning av nytt jordbruk, eller huruvida i övrigt ur allmän synpunkt hinder kan möta mot koncession.

Specialmotivering. Jag övergår härefter till att redogöra för det föreliggande lagförslagets särskilda bestämmelser, i den mån deras innehåll icke redan blivit av mig berört.

- 1 §. 1906 års lag äger, såsom förut anmärkts, tillämpning endast i fråga om fastighet å landet. Jordkommissionen har härutinnan föreslagit den ändring, att med fastighet å landet skulle likställas sådan fastighet i stad eller därmed jämförlig ort, som vore belägen utanför det till bebyggande planlagda området. Kommissionen har anfört, att anledning ej syntes föreligga att i fråga om jordbruksfastighet låta olika regler gälla, allt efter som fastigheten vore belägen inom stad eller därmed likställt samhälle eller på landsbygden. På grund härav och med hänsyn därtill, att genom de på senare tid verkställda inkorporeringarna av lantkommuner vissa städer numera omfatta betydande jordbruksarealer, har kommissionen ansett undantaget för stadsjord böra erhålla en snävare begränsning.

Föreningen Sveriges stadsdomare har i ett år 1922 avgivet yttrande förklarat sig anse mycket stark anledning föreligga att i förevarande hänseende skilja mellan stad och landsbygd redan av den grund, att behov icke syntes hava visats föreligga att för skyddande av landets jordbruksnäring så snävt som i förslaget skett begränsa bolags och förenings rätt till fastighetsförvärv i stad. För uppnående av förslagets syfte att vidmakthålla och om möjligt utveckla landets jordbruksnäring i den hårda konkurrensen med industrien spelade det en försvinnande liten roll, om de i städerna belägna jordbruksfastigheterna skulle komma i bolags eller förenings hand. Emellertid syntes knappast anledning föreligga till antagande, att sådana fastigheter i allmänhet skulle komma att övergå i dylika rättssubjekts hand, varjämte syntes böra beaktas, att de i städerna belägna jordbruken och den å desamma levande jordbruksidkande befolkningen i allmänhet icke utgjorde sådana exponenter för svensk jordbruksnäring, att särskilda skyddsåtgärder för deras vidkommande vore erforderliga. Föreningen ansåge sålunda, att i förevarande avseende för stads vidkommande borde i huvudsak gälla vad nu vore stadgat. Skulle denna åsikt icke vinna bifall, syntes dock hinder i varje fall icke böra möta att, i avseende å bolags och förenings förvärv, med det till bebyggande planlagda området i stad likställa sådant område inom stad, för vilket Kungl. Maj:t jämlikt 1 kap. 46 § andra stycket fastighetsbildningslagen förordnat, att särskilda föreskrifter skola tillämpas med avseende å byggnadsverksamhetens ordnande.

Det i yttrandet åberopade stadgandet i fastighetsbildningslagen överensstämmer med en förut i 41 § andra stycket i lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning upptagen bestämmelse. Denna tillkom på initiativ av riksdagen i syfte att bereda möjlighet till förekommande av en okontrollerad byggnadsverksamhet i omedelbar närhet av ett samhälles planlagda område. De föreskrifter, vilka det enligt stadgandet ankommer på Konungen att utfärda, skola, enligt den av vederbörande riksdagsutskott åberopade motiveringen, omfatta ett visst bälte utanför det planlagda området och uppgöras särskilt för varje samhälle efter dess behov, på grund av framställning från samhället, samt vara av lindrigare art än som anses erforderligt för det planlagda området.

Med avseende å det nu berörda spørsmålet biträder jag i sak jordkommissionens förslag. Då till flera städer och stadsliknande samhällen numera höra betydande områden av kringliggande landsbygd, synes det riktigt, att lagen vinner tillämpning även å dylika områden, inom vilka stundom finnas verkliga bondejordbruk. Då i det avseende, varom här är fråga, en någorlunda fast och allmängiltig regel torde böra bestämmas för dessa områdens avgränsande från det egentliga stadssamhället, lärer stadsplanläggningen erbjuda den lämpligaste lösningen. Den praktiska betydelsen av undantagets utsträckande i enlighet med vad stadsdomareföreningen föreslagit torde vara ringa, och det kan därför näppeligen anses nödigt att för de samhällen, som därav tilläventyrs skulle beröras, införa en dylik, till sina verkningar i här förevarande hänseende ganska oberäknelig specialbestämmelse.

Med den skiljaktighet, som föranledes därav, att den nya lagen skall gälla för hela riket och därjämte äga tillämpning i fråga om viss stadsjord, har 1 § i förslaget avfattats i överensstämmelse med 1 § i 1906 års lag.

2 §. 2 § i förslaget återger innehållet av kungl. förklaringen den 15 mars 1918, enligt vilken det i 1906 års lag meddelade förbudet icke skall avse förvärv, som sker omedelbart på grund av stadgande i lag eller jämlikt Kungl. Maj:ts medgivande till expropriation. Utanför lagens tillämpning synes ock, i enlighet med jordkommissionens förslag, böra ställas förvärv av järnväg, då en prövning i här avsedd ordning icke är erforderlig för tillvaratagande av det allmännas intresse med avseende å enskild järnvägs drift. Däremot har jag ansett kommissionens förslag att såsom undantag från lagens tillämpning upptaga även förvärv av frälseränta icke motsvaras av något påvisat praktiskt behov och därför icke böra föranleda ändring i vad härutinnan för närvarande gäller.

3 §. 3 § första stycket i förslaget överensstämmer med 2 § i 1906 års lag.

Länsstyrelsen i Gotlands län har anfört: Den mark på Gotland, som företrädesvis varit och fortfarande kunde bliva ett eftersträvat föremål för bolagsförvärv, vore hällmark, som förekomme i stor omfattning. Denna marks egentliga värde bestode i tillgången på kalksten. Ett rationellt utnyttjande av detta värde kunde icke förväntas, så länge marken befunne sig i enskilda jordägares händer. Med hänsyn till detta slags mark syntes uttrycket »utgör stenbrott» böra förtydligas. Uttrycket gäve nämligen anledning till tvekan, huruvida det för att mark skulle hänföras till stenbrott fordrades, att brytning av sten där redan ägt rum eller om det vore tillräckligt, att markens egentliga värde låge i tillgången på sten. Vore den förra tolkningen den riktiga, saknades i varje fall bestämmelser om den omfattning, i vilken marken omkring brottet finge anses såsom stenbrott. I motsvarande delar gällde detta ock om grus- och lertag.

I norrlandskommitténs förslag hade ifrågavarande undantag från det allmänna förvärvsförbudet angivits sålunda, att bolag eller förening skulle äga förvärva tomt m. m. eller stenbrott, grustag, lertäkt, torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet. Såsom grund för undantaget anfördes, att flera fall funnes, där jord kunde användas till ojämförligt mycket större nytta än såsom beståndsdel av ett jordbruk och där den jordvidd, som erfordrades, vore så obetydlig, att dess avstående för jordbruket vore föga kännbart. I det till högsta domstolen remitterade förslag, vilket ligger till grund för 1906 års lag, hade norrlandskommitténs formulering av ifrågavarande bestämmelse så till vida ändrats, att medgivandet till fritt förvärv angavs avse område, vilket huvudsakligen utgjorde tomt, upplagsplats eller annat dylikt område eller stenbrott m. m. Enligt departementschefens uttalande vid remissen hade denna omarbetning förnämligast haft till syftemål att tydligt utmärka, att vid bedömandet av frågan, huruvida en fastighet vore av den art, paragrafen angäve, fastighetens *huvudsakliga* beskaffenhet skulle vara avgörande utan hinder där-

av, att till densamma hörde något mindre betydande jordområde av annan art. Inom högsta domstolen framställdes emot den sålunda föreslagna lydelsen den anmärkning, att då i allmänhet visst område å landet icke kunde anses *utgöra* tomt, upplagsplats eller dylikt förrän det till angivet ändamål användes, och meningen väl icke syntes vara att förhindra förvärv av fastigheter, som, ehuru ännu icke till sådant ändamål apterade, dock lämpligen kunde och uppgåves skola därtill begagnas, ifrågavarande fastigheter syntes i lagen bäst kunna betecknas såsom huvudsakligen avsedda till tomt, upplagsplats eller annat dylikt ändamål. I den till riksdagen avlätna propositionen erhöll 2 § den lydelse, lagtexten utvisar, sedan departementschefen uttalat, att paragrafen med anledning av den inom högsta domstolen framställda anmärkningen ändrats i den med anmärkningen åsyftade riktningen.

Den avfattning, ifrågavarande lagrum erhållit i det av länsstyrelsen i Gotlands län nu berörda hänseendet, synes utmärka, att, med fastighet, som utgör stenbrott, endast avses sådant område, där någon brytning av sten förekommit. Att stadgandet äger denna innebörd, torde framgå särskilt av den omredigering, som blev en följd av granskningen i högsta domstolen. Härigenom gjordes nämligen en tydlig skillnad mellan områden, vilka ännu icke blivit apterade för avsett ändamål — tomt, upplagsplats eller dylikt — samt övriga områden, vilka för att kunna fritt förvärvas skola utgöra stenbrott m. m. En sådan tolkning vinner ock stöd av en jämförelse med det häremot svarande, ehuru ej fullt överensstämmande stadgandet i 4 § i 1916 års lag. Från saklig synpunkt föreligger enligt min uppfattning icke något skäl att härutinnan införa en annan regel. Först sedan brytning av sten ägt rum, lärer vara ådagalagt, att fastigheten är av den beskaffenhet, som varit avsedd, och att förvärvet för sökanden har den betydelse, som i lagrummet torde varit åsyftad. Därav torde emellertid icke följa, att med nödvändighet hela det område, som kan vara föremål för fritt förvärv, skall hava tagits i anspråk för stenbrytning. Ändamålet med förvärvet lärer härvid bliva bestämmande, och det synes knappast vara möjligt eller lämpligt att i detta avseende i lagen angiva vissa arealgränser.

Jag har alltså funnit mig böra tillstyrka, att den nuvarande lydelsen i denna del lämnas oförändrad.

Till denna paragraf hava överförts de i 1906 års lag under 5 § upptagna föreskrifterna om prövningens verkställande av vederbörande Konungens befallningshavande och om prövningens verkan med avseende å framtida överlåtelser av fastigheten eller del därav.

I förslaget 4 § äro upptagna bestämmelser angående Kungl. Maj:ts befogenhet att meddela koncession i fråga om sådana fastigheter, vilka icke få fritt förvärvas. Utöver vad jag i detta hänseende redan anfört må tilläggas följande.

4 §.

I *första stycket* hava angivits de särskilda fall, i vilka lindrigare koncessionsgrunder ansetts kunna ifrågakomma.

Första punkten avser det fall, att fastigheten vid tiden för lagens ikraftträdande ägdes av bolag eller förening och sedermera allttjämt tillhört dylik samfällighet. Jag hänvisar härutinnan till mitt föregående yttrande.

Andra punkten innehåller det stadgande, vilket, i enlighet med vad jag förut yttrat, skulle komma att i viss mån ersätta 3 § i 1906 års lag. I fråga om beskrivningen av de ägoslag, som här avses, har jag ansett lämpligast för närvarande bibehålla uttryckssättet i 1906 års lag, vilket ansluter sig till den gällande skifteslagstiftningen. I det läge, vari frågan om en reformering av sistnämnda lagstiftning numera befinner sig, torde övervägande skäl tala för att icke med avseende å formuleringen av här ifrågavarande bestämmelse avvika från vad för närvarande gäller. Ehuru med denna avfattning stadgandet otvivelaktigt erhåller en starkare begränsning än som för vissa fall kan vara lämpligt, torde härav näppeligen uppkomma några mer avsevärda olägenheter, då ifrågavarande bestämmelse icke inskränker Kungl. Maj:ts allmänna befogenhet att, när giltiga skäl föreligga, meddela koncession. I samband med prövning av föreliggande förslag till ny lag om delning av jord å landet m. m. lärers böra tillses, att överensstämmelse vinnes mellan en blivande lag i detta ämne och lagstiftningen angående bolags och föreningars jordförvärv.

Med den avfattning, stadgandet erhållit i förslaget, torde vara tydligt, att vid bedömandet skall tagas hänsyn endast till den egendom, varunder den av bolag eller förening förvärvade marken lyder i skiftesavseende, och icke jämväl till annan egendom i samma ägares hand.

I sitt av mig förut återgivna utlåtande över jordkommissionens förslag år 1920 framhöll lagrådet saknaden av stadganden, som kunde förhindra fastighetens ägare att genom ägostyckning uppdelade fastigheten på sådant sätt, att de föreslagna bestämmelserna bleve utan all verkan. Lagrådet uttalade, att därest man ville hava lagstiftningen effektiv, kontroll över ägostyckningarna i likhet med den, som för vissa delar av riket meddelats genom lagen den 25 juni 1909 syntes vara oundgänglig även för övriga landsdelar. Vad sålunda anmärkts torde äga tillämpning även å en bestämmelse, avfattad i huvudsaklig överensstämmelse med 3 § i 1906 års lag. Emellertid har den s. k. norrländska ägostyckningslagen, vilken sedan år 1917 ägt giltighet också för Värmlands län, genom lagändring under fjolåret utsträckts att gälla även för Stockholms, Uppsala, Örebro och Västmanlands län samt de delar av Kopparbergs län, i vilka den likaledes under fjolåret antagna särskilda ägostyckningslagen för detta län icke äger tillämpning. Mot att nu upptaga frågan om ytterligare utsträckning av dessa bestämmelsers tillämpning talar den omständigheten, att denna fråga helt nyligen varit föremål för prövning. Sådant missförhållande, som avses i lagrådets nyssnämnda uttalande, har synts mig kunna förebyggas genom en bestämmelse av innehåll, att tillstånd till förvärv av här ifrågavarande mark enligt de lindrigare grunderna icke må meddelas, där fastigheten undergått ägostyckning utan att därvid blivit iakttaget vad i 3 § i lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning är för de i denna lag avsedda fall föreskrivet.

I stället för de nuvarande detaljerade bestämmelserna om vad med hänsyn till förhållandena i särskilda orter skall anses såsom stödskog har i förslaget såsom grund för prövningen angivits, att avgörandet skall ske med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter. Samma regel föreslås skola gälla för bestämmande av vad i 1906 års lag benämnes odlingsområde. Att närmare reglera Kungl. Maj:ts prövningsrätt lärer icke vara möjligt utan att återgå till mer eller mindre schematiska föreskrifter. Av skäl, som jag förut framhållit, torde i detta avseende obundenhet från dylika föreskrifter vara en nödvändig förutsättning för en ur praktisk synpunkt tillfredsställande lösning av dylika frågor.

I *tredje punkten* har upptagits en bestämmelse i syfte att underlätta sådana arronderingar, som kunna anses önskvärda med hänsyn till jordbrukets utveckling eller skogsvårdens främjande. Att under vissa förhållanden tillstånd bör lämnas till dylika jordförvärv har framhållits av jordkommissionen, som i detta avseende gjort följande uttalande:

»Givet är, att tillstånd i regel icke bör medgivas i fråga om förvärv, vid vilket tydligen avses allenast eller väsentligen att skaffa mark för virkesfångst åt sågverk eller annan industriell anläggning. Även om såsom skäl för förvärv åberopas, att därigenom skulle beredas en ur skogsvårdssynpunkt lämpligare form åt förvärvarens förut innehavda skogsdomäner, bör tillstånd icke utan vidare medgivas. Är fråga om att genom byte av mark, ungefär lika mot lika, förskaffa den ene eller kanske båda kontrahenterna möjlighet att erhålla bättre form på sina ägor, torde i regel intet vara att erinra mot att koncession beviljas. Enligt den i det föregående lämnade redogörelsen för tillämpningen av koncessionsparagrafen i den norrländska förbudslagen har i åtskilliga fall av nu nämnd beskaffenhet koncession beviljats. Nyförvärv av mark i arronderingssyfte böra däremot tillstånd endast under vissa förutsättningar. Såsom arrondering bör således icke godkännas varje hopköpande av markområden, vilka sammanlagda med det köpande bolagets förut innehavda ägor skulle komma att bilda ett helt avrundat skogskomplex. Så till exempel förekommer det ofta i Norrland samt i Dalarna och i Värmland, att bolagen äga smärre avlånga skogsskiften här och var i byarna, under det att bredvidliggande skiften tillhöra bondhemman. Ett hopköpande från ett bolags sida av ett flertal dylika skiften i syfte att därmed bilda ett enda stort sammanhängande skogskomplex under en och samma ägare bör enligt kommissionens mening icke tillåtas. Innehar däremot ett bolag redan nästan samtliga dylika skogsskiften i en by och ligger bland dem insprängt ett eller annat mindre skogsskifte, tillhörigt något bondhemman, kan ett förvärvande därav för bolagets räkning vara behöfligt för att skogshanteringen å bolagets skogsmark må kunna bedrivas planmässigt. Koncession å nyförvärv i sådant fall bör icke vara utesluten. I övrigt böra såsom nyförvärv i arronderingssyfte godtagas allenast förvärv av jämförelsevis mindre områden, som äro belägna inuti eller gränsa intill ett det köpande bolaget tillhörigt större sammanhängande skogskomplex och finnas behöfliga för skogbrukets rationella skötsel å bolagets mark. Syftet får således i första hand icke gå ut på markutvidgning i och för sig, vadan det, såsom nämnts, i regel bör kunna bliva fråga endast om områden av mindre storlek. Såsom villkor för koncession å nyförvärv i arronderingssyfte bör under alla omständigheter gälla, att sådant förvärv icke får medföra vare sig att självständigt jordbruk, som äger förutsättning att såsom sådant fortfarande bestå, bringas att upphöra eller att jordbruket å den fastighet, varifrån förvärvet göres, märkligen försvagas.»

För min del anser jag, lika med jordkommissionen, att koncession icke bör lämnas, om det avsedda ändamålet kan i skälig mån vinnas genom ägobyte eller om förvärvet skulle hava en menlig inverkan å jordbruket å den fastighet, som på detta sätt avstår mark. Ett förbehåll i sistnämnda hänseende har synts mig böra komma till uttryck även i lagtexten. Att i vissa fall en särskild varsamhet är av nöden, har framhållits av herr Lindhagen i särskilt yttrande (sid. 348). I övrigt lär det icke behöva närmare framhållas, att jämväl i dylika fall skall beaktas, att förvärvet icke kommer i strid med lagens syfte.

För industriella företag å landsbygden kan det i vissa fall vara angeläget att genom jordförvärv bereda sig möjlighet att tillhandahålla bostäder åt arbetare eller andra hos företaget anställda personer eller att genom idkande av jordbruk sörja för livsmedelsanskaffningen till dylika anställda. En bestämmelse i detta syfte har därför upptagits i *fjärde punkten*.

Slutligen har i *femte punkten* upptagits en hänvisning till jordförvärv, varmed avses att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk. Införandet av en dylik bestämmelse har förordats från flera håll. Att i lagen närmare angiva vissa kvalifikationer hos sökande bolag eller förening eller att föreskriva vissa garantier för ett dylikt företags lämplighet har icke synts mig böra ifrågakomma, utan torde i detta avseende frihet böra lämnas Kungl. Maj:t att träffa avgörande efter omständigheterna i varje särskilt fall.

Några andra fall än de nu angivna hava icke synts mig kunna eller böra upptagas bland dem, som bliva föremål för prövning efter lindrigare grunder. Vissa ytterligare förslag i sådant syfte hava blivit framställda, men dessa avse antingen sådana fall, vilka äro mera sällan förekommande, eller ock sådana, beträffande vilka det näppeligen är möjligt att giva en allmängiltig bestämmelse. Det är ock tydligt, att även utan särskild föreskrift skälig hänsyn till de i dylika fall föreliggande omständigheterna kommer att tagas vid den prövning, som äger rum efter den allmänna regeln. Denna har upptagits i 4 § *andra stycket*.

5 §. 5 § i förslaget är i sak väsentligen överensstämmande med 5 § i 1906 års lag med den skiljaktighet, som följer därav, att, på sätt jag nyss anmärkt, vissa bestämmelser överflyttats till 3 §. Då det synts lämpligt att i ärenden angående erhållande av Kungl. Maj:ts tillstånd till jordförvärv tillfalle lämnas vissa myndigheter, som kunna antagas äga den bästa kännedom om ortsförhållandena, att avgiva yttrande, har införts en bestämmelse härom i huvudsaklig överensstämmelse med motsvarande föreskrift i lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning.

6—9 §§. 6—9 §§ i förslaget återgiva innehållet i 6 § i 1906 års lag. Den något ändrade avfattningen har bestämts av hänsyn till önskvärdheten att härutinnan erhålla överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i 1916 års lag. I det år 1920 avgivna lagförslaget hade jordkommissionen, med hänsyn därtill att

förslaget avsåg även fastigheter under stadsrätt, föreslagit att förordnande om egendoms försäljning skulle meddelas av överexekutor. Då emellertid enligt 1916 års lag, vilken i större utsträckning än det nu föreliggande förslaget har avseende å stadsfastighet, nämnda uppgift åligger Konungens befallningshavande, har jag icke ansett lämpligt att härutinnan föreslå någon ändring.

10 § i förslaget motsvarar 8 § i 1906 års lag enligt dess ursprungliga lydelse. 10 §.

11 § i förslaget äger motsvarighet i 19 § i 1916 års lag. 11 §.

Då tiden för giltigheten av 1921 års lag utgår med juni månad detta år, läser den nya lagen böra träda i kraft den 1 juli 1925. Till bestämmelse härom torde böra fogas föreskrift, att i fråga om bolags eller förenings dessförinnan gjorda förvärv av fast egendom skall i varje särskilt fall tillämpas vad dittills gällande lag därom innehåller.

*Promulgationsbestäm-
melsen.*

Enligt 20 § 1 mom. i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring må från hemman såsom jordavsöndring avskiljas högst en femtedel av ägovidden. Dock ankommer enligt 22 § på Konungens befallningshavande att lämna tillstånd till avsöndring av större del av hemmanet än sålunda stadgats. I sistnämnda lagrum infördes i sammanhang med 1906 års lag den bestämmelse, att dylikt tillstånd icke finge vägras i fråga om avsöndring av sådant område, som omförmäldes i 3 § första stycket i 1906 års lag, d. v. s. område, som efter Konungens befallningshavandes prövning förklarats icke utgöra stödskog eller odlingsområde och alltså kunde av bolag eller förening fritt förvärvas.

*22 § hem-
mansklyv-
ningslagen.*

Enligt det lagförslag, jag nu framlägger, skall giltigheten av förvärv av sådant område, som avses i 3 § första stycket i 1906 års lag, vara beroende av Kungl. Maj:ts tillstånd. Om sådant tillstånd gives, skall enligt bestämmelse i 4 § första stycket andra punkten området från hemmanet avskiljas genom jordavsöndring. Sedan avgörandet härutinnan övergått till Kungl. Maj:t, läser det icke böra ankomma på Konungens befallningshavande att ingå i prövning, huruvida fastställelse å avsöndringen skall meddelas utan hinder av att från hemmanet avsöndras mer än en femtedel av ägovidden. Den prövning, Konungens befallningshavande har att i dylika fall ägna frågan om avsöndrings fastställande, blir av formell natur. Till utmärkande härav torde i 22 § hemmansklyvningslagen böra vidtagas den ändring, att den i första stycket avsedda prövning förklaras icke gälla beträffande sådant område, varom här är fråga, samt att det nuvarande andra stycket utgår.

I enlighet med de av mig nu angivna grunder har jag låtit inom justitiedepartementet upprätta förslag till

1) lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom; och

2) lag om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 (nr 41 s. 1) om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.»

Föredraganden uppläser härefter berörda lagförslag, av den lydelse, bilagor till detta protokoll utvisa, samt hemställer, att lagrådets yttrande över förslagen måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Arvid Torold.

Bilaga.

Förslag

till

Lag

angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Bolag eller förening må ej i andra fall än nedan stadgas förvärva fast egendom å landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda området. Lika med stad anses köping eller annan ort, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas.

2 §.

Vad i denna lag stadgas angående inskränkning i bolags eller förenings rätt att förvärva fast egendom har ej avseende å förvärv, som sker omedelbart på grund av stadgande i lag eller jämlikt Konungens medgivande till expropriation, ej heller å förvärv av järnväg.

3 §.

Bolag eller förening må förvärva fastighet, som i den ordning 5 § stadgas provas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt eller utgöra stenbrott, grus- eller lertag, torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet.

Den för bestämmande av fastighets beskaffenhet i denna paragraf stadgade prövning åligger Konungens befallningshavande i det län, där fastigheten är belägen.

Sedan fastighet förklarats vara av den beskaffenhet, att bolag eller förening, efter vad nu sagts, må förvärva den, vare det gällande även vid framtida överlåtelser av fastigheten eller del därav.

4 §.

Konungen äger giva bolag eller förening tillstånd att förvärva fastighet av annan beskaffenhet än i 3 § sägs i fall,

1. att fastigheten vid tiden för denna lags trädande i kraft ägdes av bolag eller förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet;

2. att fastigheten utgör sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt förelig-

gande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av hemmanet skall äga för drivande av självständigt jordbruk nödig skogstillgång eller icke vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägna sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kunna sammanläggas med förutvarande jordbruk, dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas, om hemmanet undergått ägostyckning utan iakttagande av vad i 3 § i lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 1) om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning är för där avsedda fall stadgat; skolande vad sålunda förvärfvas från hemmanet avskiljas genom jordavsöndring;

3. *att* fastighetens förvärvande kan antagas för innehavare av angränsande fastighet äga avsevärd betydelse med hänsyn till jordbrukets utveckling eller skogsvårdens främjande, dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas, om jordbruket å fastighet, varifrån förvärvet göres, därigenom skulle bringas att upphöra eller märkligen försvagas;

4. *att* med fastighetens förvärvande är avsett att åt arbetare eller andra hos bolaget eller föreningen anställda personer bereda bostäder eller att genom idkande av jordbruk tillgodose sådana personers behov av livsförnödenheter eller jordbruksprodukter; eller

5. *att* med fastighetens förvärvande är avsett att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk.

Prövas eljest i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag eller förening böra medgivas rätt att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, äger Konungen giva tillstånd därtill.

5 §.

Äskas sådan prövning som i 3 § sägs, eller vill bolag eller förening jämlikt 4 § söka Konungens tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen ingivas till Konungens befallningshavande inom tre månader från det fångtet skedde. Försittes den tid, eller prövas fastigheten icke vara sådan, som i 3 § sägs, och varder ej heller, där Konungens tillstånd sökes, sådant beviljat, vare fångtet ogillt.

Sökes Konungens tillstånd, åligger Konungens befallningshavande, såframt ej förvärvet godkännes enligt 3 §, att insända handlingarna jämte eget utlåtande till Konungen. Innan utlåtande avgives, skall Konungens befallningshavande, där det ej av särskild anledning finnes icke vara erforderligt, över ansökningen höra nämnd eller myndighet, som kan antagas äga kännedom om förhållandena, såsom hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller egnahemsnämnd och kommunalnämnd eller annan kommunal myndighet.

Över Konungens befallningshavandes beslut i ärende, som nu sagts, må klagan föras i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

Närmare föreskrifter rörande den utredning, som må erfordras för prövning i ärende, som nu sagts, meddelas av Konungen.

Är i enlighet med vad ovan sagts frågan om bolags eller förenings rätt att förvärva fast egendom ännu ej avgjord, skall beträffande lagfart anses möta sådant hinder, som avses i 10 § förordningen den 16 juni 1875 om lagfart å fång till fast egendom.

6 §.

Vad i 1 § är stadgat utgöre ej hinder för att medelst inrop å exekutiv auktion förvärva fast egendom.

7 §.

Fast egendom, som förvärvats enligt vad i 6 § sägs, skall åter avyttras inom sådan tid, att lagfart å fång kan sökas, förrän tre år förflutit från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft, därest ej dessförinnan antingen egendomen prövats vara av beskaffenhet, som i 3 § sägs, eller inroparen erhållit Konungens tillstånd att behålla egendomen. Har sagda tid av tre år tilländalupit och visas ej, att dessförinnan egendomen prövats vara av beskaffenhet, som i 3 § sägs, eller att inroparen erhållit Konungens tillstånd att behålla egendomen, då skall, om ej av lagfartsprotokollet framgår, att egendomen är avyttrad, Konungens befallningshavande, med iakttagande av vad i 9 § stadgas, förordna, att egendomen skall säljas å offentlig auktion efter vad nedan sägs. Å sådan auktion må egendomen ej åter inropas av samma köpare. Om vad sålunda stadgats skall erinran införas i det köpebrev, som utfärdas i anledning av den exekutiva auktionen.

Av Konungens befallningshavande meddelat förordnande, som nu är nämnt, vare gällande, ändå att egendomen finnes hava varit av inroparen avyttrad eller sedermera avyttras. I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som hade enligt 28 § utsökningslagen meddelats förordnande om egendomens försäljning till gäldande av fordran, som däri äger bästa förmånsrätt; och skall försäljning ske, ändå att innehavaren av den fordran sådant bestrider. Vad i fråga om fast egendoms försäljning och köpeskillings fördelning nämnda lag stadgar beträffande gäldenären skall i ärende, som nu sägs, lämpas till egendomens ägare, och skall denne vara pliktig att betala kostnad, som ej kan i enlighet med 198 § utsökningslagen gäldas ur den försålda egendomen.

8 §.

Har inrop av fast egendom, varom i 6 § sägs, skett för skyddande av någon inroparens fordran eller rättighet, varför egendomen häftar på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, och visas sannolika skäl, att egendomen ej kunnat av inroparen utan förlust avyttras, äge Konungen på därom gjord ansökan medgiva anstånd med egendomens avyttrande efter ty skäligen prövas.

9 §.

Ansökan enligt 7 eller 8 § om tillstånd att behålla inropad fast egendom eller om anstånd med sådan egendoms avyttrande skall sist inom tre år från det den

exekutiva auktionen vunnit laga kraft ingivas till Konungens befallningshavande, som med eget utlåtande överlämnar den till Konungen; och skall med förordnande, som enligt 7 § ankommer på Konungens befallningshavande, anstå till dess ansökningen av Konungen prövats.

10 §.

Med bolag avses i denna lag icke enkelt bolag eller bolag, som driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse.

Med förening avses i denna lag allenast ekonomisk förening, vilken icke driver rörelse, som nyss sagts.

11 §.

Vad utöver bestämmelserna i denna lag är om bolags eller förenings förvärv av fast egendom stadgat skall fortfarande gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1925, från och med vilken dag lagen den 4 maj 1906 (nr 21 s. 1) angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom skall upphöra att gälla.

I fråga om bolags eller förenings förvärv av fast egendom, vilket skett före denna lags trädande i kraft, skall i varje särskilt fall tillämpas vad dittills gällande lag därom innehåller.

Bilaga.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 (nr 41 s. 1) om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Härigenom förordnas, att 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring skall erhålla följande ändrade lydelse:

22 §.

Åstundar innehavare av hemman, varifrån ävsöndring får ske, i annat fall än som avses i 4 § första stycket andra punkten i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, att från hemmanet för alltid avsöndra mark, som, ensam eller tillsammans med vad redan kau vara från hemmanet för alltid avsöndrat, utgör mera än vad i 20 § 1 mom. sägs, ankomme på Konungens befallningshavande att, där omständigheterna därtill föranleda, sådant tillåta. Särskilt må vad i sistnämnda lagrum stadgas beträffande Stockholms, Uppsala, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län icke utgöra hinder för sådant tillstånd, där avsöndringen erfordras för egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1925.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 19 mars 1925.

N ä r v a r a n d e:

justitierådet SVEDELIUS,
regeringsrådet PALMGREN,
justitierådet CHRISTIANSSON,
justitierådet ALEXANDERSON.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 20 februari 1925, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättade förslag till

1) lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom och

2) lag om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 (nr 41 s. 1) om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av chefen för justitiedepartementets lagavdelning, revisionssekreteraren Axel Afzelius.

I anledning av förslagen avgåvos följande yttranden.

Förslaget till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom.

Justitierådet Svedelius, regeringsrådet Palmgren och justitierådet Christiansson:

Genom den föreslagna lagen utsträcker det allmänna förbudet för bolag och förening att förvärva fast egendom definitivt att gälla hela riket. Ett sådant ingrepp i den fria handeln läser icke böra företagas, utan att det blivit genom erfarenheten ådagalagt, att ett verkligt behov därav föreligger. På grund av de yttranden, som av hörda myndigheter avgivits över jordkommissionens förslag i ämnet, kan det dragas i tvivelsmål, huruvida genom bolags och föreningars jordförvärv i de delar av landet, som avses i den provisoriska förbudslagen, verkligen hotar den fara för den självägande bondebefolkningens bibehållande, som förbudslagstiftningen vill förebygga. Tvärtom uttala flera länsstyrelser, att lagstiftningsåtgärder i förevarande syfte icke äro erforderliga,

och det har till och med anförts, att en definitiv förbudslagstiftning vore snarare till skada än till gagn. Det skulle därför icke utan fog kunna antagas, att försiktigheten bjöde, att man tills vidare fortsatte på den provisoriska lagstiftningens väg, vilken knappast synes hava på grund av denna sin egenskap medfört några olägenheter. Å andra sidan är det svårt att underkänna fördelen av att nu en bestämd ståndpunkt tages i den svävande frågan om förbudslagstiftningens utsträckande. Det synes därvid ovedersägligt, att i några av de landsdelar, som icke beröras av den s. k. norrlandsförbudslagen, förhållanden föreligga, som åtminstone i viss mån erbjuda likhet med dem, som föranledde denna lags utfärdande. Och då det torde möta alltför stora praktiska svårigheter att avgränsa de områden, å vilka förbudslagstiftningens tillämpande icke må vara av behovet påkallat, synes annan utväg icke finnas än att giva lagen tillämplighet för hela riket. Betänkligheten häremot lärer förlora i betydelse genom den enligt förslaget 4 § beredda möjligheten för bolag eller förening att göra fastighetsförvärv i de fall, då lagens allmänna syfte att bevara den självägande bondebefolkningen icke äventyras. Med avseende å vad sålunda anförts synes förslaget om en definitiv för hela riket gällande förbudslagstiftning icke böra avstyrkas.

3 §.

Lagrådet:

Under förarbetet till remitterade förslaget har fråga uppstått om rätta innebörden av ordet stenbrott i 2 § av lagen den 4 maj 1906 och i det därmed lika lydande första stycket av förslaget 3 §, nämligen huruvida med detta ord avsåges endast sådant område, där brytning av sten redan påginge eller förut ägt rum, eller om det vore tillfyllest, att området på grund av sin naturliga beskaffenhet lämpade sig för brytning av sten och jämväl vore därtill ämnat, ehuru sådan brytning ännu ej inom detsamma förekommit. Departementschefen har anslutit sig till den förra tolkningen och, då denna jämväl i sak ansetts böra bliva gällande, bibehållit stadgandet vid dess nuvarande ordalydelse. Såsom stöd för denna tolknings riktighet har särskilt åberopats, att lydelsen av stadgandet i 1906 års lag tillkommit genom omredigering, föranledd av en vid lagens granskning i högsta domstolen framställd anmärkning. Att ordet »stenbrott» rent språkligt taget närmast leder till den tolkning, som sålunda göres gällande, må vara sant, men däremot är det knappast förhållandet, att för en sådan tolkning stöd kan hämtas från vad inom högsta domstolen i detta sammanhang anförts. Berörda yttrande avsåg endast att beträffande andra i samma paragraf omnämnda områden — tomt, upplagsplats eller dylikt — förebygga en tolkning av nu angivna innebörd. Det synes i själva verket ej heller böra vara avgörande, huruvida området redan tagits i bruk för sitt ändamål, d. v. s. om brytning av sten redan före förvärvet företagits, eller ej. Detta förefaller än mera naturligt, då det gäller grus- eller lertag, vilka i stadgandet helt samordnats med stenbrott. Då bolag eller förening önskar förvärva ett område av nu ifrågavarande slag, lärer syftet vara att tillgodogöra sig där befintligt material, och att detta redan tidi-

gare delvis förbrukats, synes knappast böra göras till förutsättning för bifall. Vad vid prövningen synes böra tillmätas avgörande betydelse, är däremot dels områdets naturliga beskaffenhet och dels dess tillämnade användning. Härvid torde erforderlig ledning vid bedömandet ofta stå att vinna av yttre förhållanden, såsom då ett bolag, som idkar stenhuggerirörelse, önskar för erhallande av nytt material eller rörelsens utvidgande förvärva ett närbeläget, därför lämpat område, som dittills legat orört. Att ett annat betraktelsesätt måste göras gällande, om ansökningen skulle avse ett större, måhända skogbeväxt område, även där detta skulle kunna lämna material för dylik rörelse, är däremot uppenbart, och exempel lära ej heller saknas på att i praxis avgrändet gjorts beroende av sådana omständigheter.

Oavsett huru ifrågavarande stadgande rätteligen bör i sitt nuvarande skick tolkas, får lagrådet till förebyggande av all tvekan härutinnan hemställa om sådan omredigering av första stycket i denna paragraf, att vad där stadgas må otvetydigt bliva tillämpligt även i fall då det tillämnade stenbrottet, respektive grus- eller lertaget, ännu icke tagits i bruk.

4 §.

Lagrådet:

Den under 1. i första stycket av förevarande paragraf upptagna bestämmelsen att, i motsats mot vad 1906 års förbudslag stadgar, jämväl förvärv från bolag till bolag (resp. förening) skall för sin giltighet vara beroende av Konungens tillstånd har, såsom departementschefen omförmäler, varit föremål för mycken kritik. Departementschefen medger, att beaktansvärda synpunkter mot bestämmelsens upptagande anförts, men finner frågans praktiska betydelse överskattad. Man syntes hava resonerat under förutsättning att koncessionstvånget skulle så handhas, att förvärv från bolag till bolag hädanefter icke tillätes. Det behövde dock icke befaras, att icke vid prövningen behörigt beaktande komme att ägnas omständigheter, som gjorde det lämpligt, att äganderättsövergång från ett bolag till ett annat finge ske. Då här ej vore fråga om befintliga bondejordbruk, syntes varje berättigat ändamål med en fastighetshandel bolag emellan kunna påräkna avseende. Vad som bestämt departementschefen att vidhålla den av jordkommissionen uppställda regeln om koncessionstvång även för dessa förvärv har varit uppfattningen av förevarande lagstiftning såsom ett medel icke blott att begränsa bolags förvärv av enskildas jord utan även att, där tillfälle gives, lägga till rätta vad redan utvecklats i en icke önskvärd riktning.

Såvitt lagrådet kan finna, måste emellertid förbudslagstiftningens förmåga att tjäna detta sistnämnda syfte skattas synnerligen ringa. Till en början är det tydligt, att det avsedda inflytandet i tillbakareglerande riktning icke kan få någon planmässig karaktär utan helt och hållet måste bära tillfällighetens prägel. Att enstaka arrendehemman eller inägotter gå i köp från ett bolag till ett annat, torde icke i avsevärd utsträckning förekomma, utom då det gäller sådana förvärv av inom köparens ägovälde insprängda områden, för vilka koncession regelmässigt, enligt redan tillämpad praxis i fråga om förvärv från en-

skilda, torde komma att lämnas. Där förvärvet har en annan karaktär, synes det i allt fall icke vara att förvänta, att vägran av koncession skulle medföra den önskade verkan, fastighetens övergång i enskild hand, utan torde väl följden i regel bliva, att ingen föryttring komme till stånd. Är åter fråga om avyttrande av ett bolags hela ägovälde, torde detta nästan alltid ifrågakomma blott i samband med realisation av säljarebolagets tillgångar i deras helhet; och om i dylika fall vägen stänges för en försäljning av fastigheterna såsom en tillgång för sig, lärer väl, såsom av länsstyrelsen i Jämtlands län framhållits, följden blott bliva, att svårigheten kringgås genom att aktiestocken eller majoriteten därav förvärfvas av annat bolag. Även om fastigheterna icke utan tillstånd kunna genom bolagsskifte övergå i köparebolagets ägo, är ju intet hinder att i realiteten nå ungefär samma resultat genom att upprätthålla säljarebolagets bestånd såsom hädanefter ett »dotterbolag» till köparebolaget. Vad nu sagts torde även utvisa, att varken en bestämmelse sådan som den föreslagna eller det av reservanter inom jordkommissionen förordade stadgandet att vid förvärv från bolag till bolag skall prövas, huruvida på grund av särskilda omständigheter godkännande bör ur allmännyttans synpunkt förvägras, kan förväntas utöva någon egentlig inverkan till att, såsom avsikten varit, förhindra stora jordbesittningars samlande i ett bolags hand.

Den situation, i vilken förbud mot förvärv utan särskilt tillstånd från bolag eller förening kan antagas lämna Kungl. Maj:t tillfälle att inverka på utvecklingen, torde egentligen vara den, som inträder, då en dylik sammanslutning med jordinnehav råkar i sådana ekonomiska svårigheter, att om det icke lyckas att genomföra en rekonstruktion, konkurs med därav följande realisation av tillgångarna bliver oundviklig. I många fall låter sig nämligen rekonstruktionen icke utan särskilda svårigheter genomföra, med mindre en, låt vara mera formell, växling i äganderättsförhållandena äger rum; det kan t. ex. vara den enda lämpliga utvägen att ett nytt bolag bildas för att övertaga det äldre bolagets tillgångar och rörelse. Såväl för genomförande av en på så sätt lagd rekonstruktion som i händelse av konkurs komme visserligen förbudet att äga betydelse på grund av den därmed förbundna makten att bestämma omfattningen av och villkoren för eventuell koncession till den fasta egendomens förvärvande av bolag eller förening. Men just beträffande dylika situationer kan det med skäl sättas i fråga, huruvida det, som man vill vinna, icke köpes alltför dyrt genom uppoffrande av intressen, som i själva verket jämväl de äro samhällets egna. Ja, i vissa fall torde man till och med befrämja just den utveckling, som man icke anser önskvärd. En rekonstruktion utan större omvälvningar av ett mera betydande industriföretag står mången gång bäst i överensstämmelse med det allmännas intressen. Men särskilt under en svårare kris eller depressionsperiod möter densamma varjehanda svårigheter, som kortsyntet och egennyttiga beräkningar hos vissa intresserade ej sällan finna det som sin fördel förenligt att öka. För övervinnande av dylika svårigheter är det ofta ett nödvändigt villkor att snabbt och med ett grepp kunna säkerställa ett definitivt resultat. Härvid är nu att beakta att, även om koncessionslagstiftningen i stort sett utövas på ett vidsynt sätt, nödvändigheten att efter försig-

gångna utredningar utverka Kungl. Maj:ts tillstånd till företagens omflyttning i en ny bolagsform medför ett uppskovs- och osäkerhetsmoment, som — ehuru utsikterna att vinna dylikt tillstånd kunna framstå såsom ganska goda — lätt kan verka ödesdigert för möjligheten av rekonstruktionsförsökets lyckliga genomförande. Följden härav kan bliva ett fallissemang av föga önskvärd art, men det kan ock bliva, att det nödställda bolagets intressenter nödgas kasta sig i armarna på ett bättre ställt bolag, som utan att komma i konflikt med förevarande förbudslagstiftning genomför en fusion av det slag, som det, enligt vad ovan nämnts, varit jordkommissionen och departementschefen angeläget att förhindra.

Lagrådet hemställer därför, att det under 1. i förevarande paragraf upptagna stadgandet måtte ur förslaget utgå och i stället i förslaget upptagas en bestämmelse av samma innehåll som i 7 § av 1906 års lag.

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 (nr 41 s. 1) om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Lagrådet lämnade detta förslag utan anmärkning.

Ur protokollet:

A. V. Stenkula.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementensärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 20 mars 1925.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern SANDLER, ministern för utrikes ärendena UNDEN, statsråden
OLSSON, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, LARSSON, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Nothin, anmäler lagrådets den 19 mars 1925 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 20 februari 1925 remitterade förslag till

1) lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom; och

2) lag om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Efter redogörelse för utlåtandets innehåll anför föredraganden:

»Beträffande det i remitterade förslaget till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom under 3 § första stycket upptagna stadgandet, vilket är lika lydande med 2 § i 1906 års lag, har lagrådet med anledning av det i mitt anförande vid remissen berörda spörsmålet om rätta innebörden av ordet stembrott hemställt om sådan omredigering, att stadgandet kunde otvetydigt bliva tillämpligt även i fall, då det tillämnade stembrottet, resp. grus- eller lertaget, ännu icke tagits i bruk. Lagrådet har härutinnan uttalat den uppfattning, att avgörande betydelse borde vid prövningen tillmätas dels områdets naturliga beskaffenhet och dels dess tillämnade användning. Erforderlig ledning vid bedömandet har av lagrådet antagits ofta stå att vinna av vissa yttre förhållanden, som kunde medföra en olika utgång i särskilda fall.

Någon mera väsentlig skiljaktighet torde icke föreligga mellan den uppfattning, som sålunda framhållits av lagrådet, och det uttalande, som av mig gjordes vid remissen till lagrådet. Med min ståndpunkt i denna tolkningsfråga finner jag intet vara att erinra mot den modifikation, som ligger däri att stadgandet icke anses utgöra hinder för ett förvärv exempelvis i det fall, att för en redan utövad stenhuggerirörelse skall tagas i anspråk ett närbeläget, för ändamålet lämpat, men ännu obegagnat område. Av lagrådets uttalande synes framgå, att i praxis kunnat tagas behörig hänsyn till de synpunkter, som härvid angivits såsom vägledande. Då en omformulering i antydd riktning lätteligen lär kunna medföra en icke åsyftad utvidgning av den rätt till fritt förvärv,

som genom denna bestämmelse blivit fastställd samt någon tvekan om stadgandets innebörd endast i undantagsfall torde hava förekommit, synas tillräckliga skäl för en jämkning av stadgandets nuvarande avfattning knappast föreligga, utan torde det fortfarande böra överlämnas åt tillämpningen att efter omständigheterna avgöra uppkommande frågor.

I fråga om rätten till fritt förvärv av jord, som tillhör bolag eller förening, har lagrådet hemställt om bibehållande av nuvarande regel. De skäl, som av lagrådet härutinnan åberopats, kunna emellertid enligt min mening icke innefatta anledning att frånträda den ståndpunkt, som kommit till uttryck i det remitterade förslaget. Av mitt uttalande i denna fråga läser hava framgått, att icke heller jag ansett det kunna antagas, att genom den nuvarande regelns upphävande bolagsjord skulle i någon större omfattning komma att överflyttas i enskilda mindre jordbrukares händer. Självfallet kan detta, såsom av lagrådet erinrats, ske endast under mera tillfälliga omständigheter. Men det har synt mig vara riktigast, att möjligheten därtill, så långt skäligt är, hålles öppen. Att den nuvarande regeln kan vara av betydelse för underlättande av rekonstruktion av företag, som råkat i ekonomiska svårigheter, har starkt framhållits i vissa av de i ärendet avgivna utlåtandena och har nu ytterligare utvecklats av lagrådet. Med den uppfattning, vilken av mig angivits i fråga om koncessionsprövningens handhavande i här förekommande fall och vilken skulle erhålla stöd i det föreslagna stadgandet i 4 § första stycket första punkten, kan jag emellertid icke finna, att det av hänsyn till dylika förhållanden kan vara nödvändigt att upprätthålla den gällande bestämmelsen i detta avseende. Där omständigheter av nu antydd art äro för handen, läser ett hänskjutande till Kungl. Maj:ts prövning av frågan om giltigheten av jordförvärv sällan kunna medföra sådan tidsutdräkt, att därav i avsevärd grad försenas ett genomförande av en planlagd rekonstruktion.»

Med förmålan, att förslaget till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom i redaktionellt hänseende underkastats vissa mindre jämkningar, hemställer föredraganden, att omförmälda förslag i sålunda jämkat skick ävensom förslaget till lag om ändrad lydelse av 22 § hemmansklyvningslagen, vilket av lagrådet lämnats utan anmärkning, måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Arvid Torold.